

ESTUDIS SOBRE EL JUDAISME CATALÀ. ANYS 1970-1984

per Jaume Riera i Sans

La bibliografia que avui presento és fruit de la ponència llegida en la Primera Jornada d'Estudiosos del Judaisme Català, que tingué lloc a Tàrrrega els dies 21 i 22 de desembre de 1984.

Aquella ponència, no me n'amago, era tendenciosa. Es presentava com una exposició de l'estat actual dels estudis realitzats al nostre país sobre els jueus, tant aquells que han estat com els que avui són companys de camí en la nostra història col·lectiva. En realitat, però, el que pretenia en la meva dissertació era posar al viu la necessitat d'estructurar els esforços dispersos que avui es fan sobre aquesta temàtica.

Començava fent un repàs de la labor realitzada per les nostres institucions culturals més representatives, i accentuava l'escàs o nul relleu que donen als estudis sobre el judaisme català. Passava després a indicar els pocs llibres que s'havien publicat ací des de 1970, i n'assenyala el valor desigual, sense callar el pes negatiu que alguns, al meu parer, tenien; i acabava fent una estadística o enumeració de les poques revistes erudites del nostre àmbit que havien dedicat pàgines a la publicació d'estudis sobre la nostra temàtica, fent ressaltar el seu caràcter dispers i, sobretot, la no-professionalitat dels qui s'hi havien dedicat.

El nivell del raser crític que posava en la meva ponència era, deliberadament, molt elevat, perquè interessava que al capdavall se'n tragués la necessitat de fundar una Associació que conjuntés esforços, marqués directrius, fomentés l'atenció pública als nostres estudis i, encara més enllà, **desemboqués** en alguna mena d'institució que assegurés la continuïtat i la professionalitat de tals estudis.

La ponència, és clar, era tan sinistra i negativa que resultava impubliable en la seva primera redacció. Vaig pensar, doncs, a convertir-la en alguna cosa que, a la llarga, fos més positiva: una bibliografia crítica del que s'ha publicat ací, des de 1970, sobre els jueus catalans.

Parteixo de l'any 1970, no pas arbitràriament, perquè en tal data traspasà el professor Josep-Maria Millàs i Vallicrosa, que havia dedicat una gran part de la seva activitat, durant més de quaranta anys, als nostres estudis, i, amb la seva desaparició, es pot dir que començava una nova època. D'altra banda, la meritòria obra de ROBERT SINGERMAN, *The Jews in Spain and Portugal: A Bibliography*, New-York & London, 1975, es tancava l'any 1974; semblava oportú, doncs, de reprendre-la i completar-la des d'un poc abans.

El repertori que ara publico, però, té un caràcter diferent al que acabo de mencionar. El que jo he intentat recollir no són pas totes les publicacions, fetes arreu del món, sobre el judaisme català, sinó únicament les que han estat fetes ací. Totes les publicacions que jo ressenyo porten un lloc d'edició que és una localitat dels Països Catalans. Naturalment, sóc el primer a lamentar que encara no tinguem la bibliografia total que ens convindria. La "culpa", però, no és meva, simplement perquè no estic en condicions de fer-la. Quan tindrem la Institució que tots desitgem, serà el moment de començar a treballar en la gran bibliografia que, ara com ara, no és a la nostra mà de construir i elaborar. Mentrestant, crec útil disposar d'un repertori, passablement complet, de tot allò que s'ha publicat ací.

La data final és l'any 1984, encara que tinc per molt segur que després d'escrites aquestes línies, el gener de 1986, continuaran apareixent estudis amb la data retrospectiva de 1984, o fins i tot anteriors.

El criteri que he aplicat per a la inclusió de les referències bibliogràfiques és exactament aquest: si el treball o publicació parlava dels jueus catalans, singularment o col·lectivament, tant si el títol ho indicava com si no ho indicava. Aquells treballs de temàtica general que tractaven dels nostres jueus només en alguns punts, els he inclòs si els autors els dedicaven un apartat amb títol explícit; és a dir, si a la meua fitxa bibliogràfica podia indicar les pàgines correlatives que el treball dedicava al nostre tema. Altrament els he exclòs, perquè hauria naufragat en una mena de caça de mosques. Així mateix, he exclòs deliberadament tots aquells treballs referents a jueus d'altres contrades, encara que hagin estat publicats ací, i els referents a judaisme en general, a hebraisme o a semitisme, amb la sola excepció dels treballs sobre matèries arqueològiques o museístiques avui conservades a casa nostra, que han esdevingut patrimoni col·lectiu.

No hi ha cap referència bibliogràfica de segona mà, i totes duen el seu

resum o descripció. Aquesta, com es pot veure, sovint no és neutra, sinó crítica, en el sentit etimològic de la paraula, és a dir, que emet un judici valoratiu, del qual em responsabilitzo totalment. Per això, precisament, he volgut que el treball tingués un únic redactor, declinant la col·laboració oferta pels col·legues de l'actual Junta de Govern de la nostra Associació.

La feina que representa perseguir i aconseguir d'examinar tantes publicacions recents, només la comprendrà qui ho hagi mai intentat. Les biblioteques principals, encara que no úniques, on he treballat, són: la del Consell Superior d'Investigacions Científiques, la de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i la Biblioteca de Catalunya, totes tres de la ciutat de Barcelona, d'on no permet allunyar-me gaire la meva dedicació professional. Prego, doncs, que no se'm faci retret si no es troben ací ressenyats alguns treballs, dels quals, al moment de tancar aquesta bibliografia, no hi havia constància al fitxer o cedularis de cap d'aquestes tres institucions.

L'ordenació de les referències ha estat feta segons l'any de publicació, que és el criteri que m'ha semblat més útil, atès el caràcter heterogeni dels estudis recensionats. L'índex alfabètic final d'autors ajudarà a retrobar-los. Aquelles poques obres que figuren a la bibliografia de Singerman ja citada, estan ací senyalades amb l'abreviatura [Sing. 000], i el número d'ordre que els correspon.

Finalment, em plau anunciar que ja és bastant elaborat el fitxer dels estudis sobre judaisme català publicats al nostre país des de mitjan segle passat fins a 1969. Comprèn unes 400 unitats bibliogràfiques, i espero que podrà ser publicat als números propers de la nostra revista.

REPERTORI BIBLIOGRÀFIC

- 970-01 DAVID ROMANO: *Los funcionarios judíos de Pedro el Grande de Aragón.* — «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona» 33, Barcelona 1969-1970, pàgs. 5-41. [Sing. 358]

Exposició ordenada i puntualment documentada dels jueus que tingueren càrrecs administratius durant el regnat de Pere el Gran (1276-1285), especialment Jucef Ravaya, Mossé Ravaya, Muça de la Portella i Aaró Abinafia. Els primers paràgrafs donen una visió general dels jueus dels segles XII-XIV que estigueren en relació personal amb la cort reial. (El treball s'imprimí també a part en un quadern de 51 pàgines).

- 970-02 JOSÉ-MARÍA COROMINAS PLANELLAS; JAIME MARQUÉS CASANOVAS: *La Comarca de Bañolas* («Catálogo Monumental de la Provincia de Gerona», fasc. 2).— Girona 1970.— 97 pàgs.— Pàgs. 45-46: «Judíos bañolenses».
- Breus pinzellades generals, basades en obres de segona mà, d'informació molt insegura. Diuen ignorar qualsevol resta arqueològica jueva a la vila.
- 970-03 MANUEL ARDIT: *La Inquisició al País Valencià*.— València 1970.— 165 pàgs. (Col. «3 i 4», 6).
- Obra de divulgació que presenta i transcriu alguns processos de la Inquisició valenciana contra conversos jueus i erasmistes, més alguns documents crucials. Els processos contra conversos (pàgs. 14-45) ja eren coneguts i publicats.
- 971-01 JAIME SOBREQÜES CALLICÓ: *La Peste Negra en la Península Ibérica*.— «Anuario de Estudios Medievales» 7, Barcelona 1970-1971, pàgs. 67-102.
[Sing. 2168]
- Dedica un apartat (pàgs. 80-81) a «El problema judío», que és una breu referència sense cap nova aportació.
- 971-02 JOAN SEGURA I VALLS: *Història de Santa Coloma de Queralt*. Refosa i ordenada en la seva ampliació per Joaquim Segura Lamich.— Santa Coloma de Queralt 1971.— XVI + 467 pàgs.
- Nova comercialització, amb portada i colofó actualitzats, de la segona edició de l'obra, publicada l'any 1953.
- 971-03 JOSÉ-MARÍA MARQUÉS PLANAGUMÀ: *Judíos cabalistas gerundenses*.— «Revista de Gerona», núm. 54, 1971, pàgs. 59-60.
- Presentació d'estil periodístic, amb un parell de referències bibliogràfiques. Dues **fotografies** d'un *humas*.
- 971-04 FEDERICO LARA PEINADO: *Los materiales arábigos y hebraicos del Museo Arqueológico de Lérida*.— «Ilerda» 31, Lleida 1971, pàgs. 17-24.
- Descriu una làpida trobada, diu, a Fondarella, un anell amb inscripció i una nansa de ceràmica (erròniament tinguda per jueva). Tres fotografies. Bibliografia incompleta.
- 971-05 RAMON ROSSELLÓ: *Una comunitat de jueus a Felanitx en el segle XIV*.— Felanitx s.a. (1971?).— 2 pàgs.
- Dóna notícia de tres documents de l'Arxiu del Regne de Mallorca, dels anys 1338, 1343 i 1359, que parlen, en general, de jueus residents a Felanitx.
- 972-01 MARIANO GUAL DE TORRELLA: *El supuesto origen judío de los Pardos*.— «Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana» 33, Palma de Mallorca 1968-1972, pàgs. 179-193.
- Parteix del pressupòsit que a Mallorca hi havia una sola família Pardo conversa i una sola família Pardo, de cavallers, que no descendia de conversos ni hi tingué cap enllaç. Arranja arbitràriament les dades genealògiques

que coneix, d'acord amb la dicotomia preestablerta, i declara que els enllaços dels Pardo cavallers amb conversos són calúmnies.

- 972-02 JAUME RIERA I SANS: *Un breu cabalístic*. — «Boletín Arqueológico» 113-120, Tarragona 1971-1972, pàgs. 309-312.

Descriu i tradueix al català una oració supersticiosa del segle XV (?), escrita en hebreu en un full de pergamí conservat a la Biblioteca de Catalunya. Una fotografia.

- 972-03 JOSÉ-MARÍA PLA DALMAU: *Médicos hebreos de Gerona*. — «Boletín del Colegio de Médicos de la Provincia de Gerona», núm. 44, 1972, pàgs. 2025-2028.

Notícies de tercera mà, confegides sense cap mena de control.

- 972-04 JOSEP LLADONOSA I PUJOL: *Història de Lleida*. — Tàrrrega 1972. — 2 vols.

Dedica uns pocs apartats d'aquesta amplíssima història a les minories religioses medievals de la ciutat, especialment a les pàgs. 80-85, 253-259, 357-359, 521-528 del volum primer, i 83-90 del volum segon. No esmenta moltes dades ja conegudes en obres generals sobre jueus. Aporta alguns noms i la topografia del call jueu trets d'un capbreu municipal de la segona meitat del segle XIV. Pretén que existí una Escola Mèdica Hebrea.

- 972-05 ANTONI BACH I RIU: *Bellpuig d'Urgell i la seva antiga baronia al Pla d'Urgell*. — Barcelona 1972. — 295 pàgs. — Pàgs. 67-69: «Els jueus».

Dóna unes poques notes documentals disperses, tretes de diversos arxius, amb petites notícies de jueus de Bellpuig, Anglesola, Tàrrrega i Cervera, dels segles XIV i XV.

- 972-06 AGUSTÍ DURAN I SAMPERE: *Llibre de Cervera*. — Tàrrrega 1972. — 578 pàgs. — Pàgs. 341-390: «El Call dels jueus».

[Sing 537]

Reproducció retocada de les *Referències documentals del call de juheus de Cervera* (1924), i dels *Documents aljamiats de jueus catalans* (1920). Del primer treball, n'ha estat suprimida la transcripció dels documents; al segon, hi falta la part final de la presentació o comentari, les reproduccions fotogràfiques i tot el llarg document de les ordinacions de la clavaria.

- 972-07 AGUSTÍ DURAN I SAMPERE: *Barcelona i la seva història. La formació d'una gran ciutat*. — Barcelona 1972. — 800 pàgs. — Pàgs. 635-648: «La necròpolis jueva».

Exposa dades documentals sobre el cementiri jueu de Montjuïc i descriu les troballes fetes en una prospecció arqueològica personal portada a terme molts anys abans. És reducció d'un treball publicat en col·laboració, l'any 1947, en castellà, a la revista *Sefarad* de Madrid.

- 972-08 *I Assemblée d'Etudis sobre el Comtat de Besalú. Actes. 1968*. — Besalú 1972, pàg. VIII.

Descripció de sis documents sobre jueus que figuraren en una exposició local.

- 972-09 MANUEL GRAU I MONSERRAT: *Metges jueus a Besalú (Segle XIV)*. — «I Assemblea d'Estudis sobre el Comtat de Besalú. Actes 1968», Besalú 1972, pàgs. 29-33.
Després d'unes apreciacions generals, dóna notícies documentals sobre una vintena de metges jueus relacionats amb Besalú, extretes de l'Arxiu Notarial d'Olot.
- 972-10 *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*. — València, 12 vols., 1972-1977.
Hi tenen entrada, d'acord amb el to general de l'obra, alguns personatges jueus i articles generals, com *aljama*, *converso*, *judaizante* i *judío*, redactats gairebé tots per Dolores Bramon.
- 973-01 ORIOL PI DE CABANYES: *Notícia dels calls del Segrià, l'Urgell i la Segarra a la Baixa Edat Mitjana*. — «Ilerda» 34, Lleida 1973, pàgs. 321-339.
Intent de sistematització molt sumària de dades sobre jueus de les comarques mencionades. Sense notes. Bibliografia antiquada i incompleta.
- 973-02 RODRIGO PITA MERCÉ: *Lérida Judía*. — Lleida 1973. — 206 pàgs. [Sing. 666]
Recopilació de notícies de segona mà sobre els jueus de les comarques lleidatanes, des d'Osca i la Seu d'Urgell fins a Santa Coloma de Queralt i Mequinença. Hi ha moltes imprecisions i una informació deficient. La bibliografia és incompleta. Hi ha fotografies de restes arqueològiques (11), paisatges urbanístics (12) i plànols (4). No té notes ni índexs.
- 973-03 JOSEP-MARIA SEGARRA I MALLA: *Recull d'episodis d'història targarina des del segle XI al XX*. — Tàrraga 1973. — 162 pàgs.
Evocacions literàries d'episodis històrics locals. Els que tracten de jueus, molt pocs, es basen en documents ja coneguts.
- 973-04 CARMEN BATLLE GALLART: *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo XV*. — Barcelona 1973. — 679 pàgs. — Pàgs. 101-131: «Agitaciones sociales durante el reinado de Juan I».
Descriu i estudia el cèlebre avalot contra els jueus de Barcelona, l'any 1391, la revolució social concomitant i la repressió reial posterior, basant-se en documentació de primera mà i inèdita.
- 973-05 RAMON GRABOLOSE: *Besalú, un país aspre i antic*. — Granollers-Barcelona 1973². — 214 pàgs. — Pàgs. 53-54: «Els jueus. Ramon Vidal, el trobador»; pàgs. 172-176: «La miqwah».
Notes de segona mà, amb comentaris tòpics, escrits sense competència. Dóna per comprovada la religió jueva del mencionat trobador, així com l'ús ritual jueu del famós dipòsit d'aigua descobert a la vila l'any 1964. En dóna una fotografia i un croquis de la planta.
- 973-06 RAMON MIRAVALL: *El call jueu de Tortosa l'any 1149*. — Barcelona 1973. — 62 pàgs. («Episodis de la Història», 179). [Sing 1114]

Publica la carta de població atorgada per Ramon Berenguer IV als jueus de Tortosa, i la comenta punt per punt situant-la en el seu context històric.

- 973-07 EUFEMIA FORT I COGUL: *Catalunya i la Inquisició*. — Barcelona 1973. — 333 pàgs.

Assaig històric de divulgació, circumscrit al tema indicat al títol. L'estil és periodístic i poc comprometedor, malgrat les notes abundoses. Es basa en treballs de síntesi anteriors i no tant en petites monografies ni en documents d'arxiu consultats directament. Tracta de la Inquisició contra els conversos jueus a les pàgs. 123-221. Anteriorment, les notícies referents a jueus són escasses. La majoria de les il·lustracions són forasteres. Índex onomàstic.

- 973-08 FRANCESC RIERA MONTSERRAT: *Lluites antixuetes en el segle XVIII*. — Mallorca 1973. — 211 pàgs. [Sing 716]

Describeix diverses incidències, durant el segle XVIII, de la secular discriminació dels xuetes, sobretot en qüestions gremials, eclesiàstiques, matrimonis mixtos i plets civils de xuetes. Destaquen les notícies de bateigs de jueus forasters dels segles XVII i XVIII (pàg. 104-107). Es basa en documentació dels principals arxius de la Ciutat i d'altres arxius particulars. En apèndix publica cinc documents legals i literaris. Amb notes, però sense bibliografia general ni índexs.

- 973-09 VICENTE L. SIMÓ SANTOJA: *Estatuto de los extranjeros en el antiguo derecho valenciano*. Discurso pronunciado en su recepción como Director de Número del Centro de Cultura Valenciana, el día 24 de mayo de 1973 (...). — Sagunt 1973, 121 pàgs. — Pàgs. 33-58: «Judíos». [Sing. 1141]

Comença transcrivint el text llatí i català de les rúbriques i capítols dels Furs i dels privilegis generals del Regne que mencionen els jueus, i en fa un comentari molt lleuger, no gens sistemàtic i, sovint, mal interpretat. També transcriu un llarg text català del jurament. Després, enumera altres disposicions reials ja conegudes, sobre jueus del regne de València, tant en general com particulars; parla dels avalots de 1391 sense cap nova aportació, enllaçant amb l'expulsió de 1492, sobre la qual comenta i transcriu un llarg contracte de nòlit (que tornaria a publicar Hinojosa l'any 1983).

- 973-10 JORGE VENTURA: *Lluís Alcanyis, médico y escritor valenciano del siglo XV*. — «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña» 9, Barcelona 1973, pàgs. 69-105.

Reprodueix les notícies ja conegudes sobre el personatge, i explica el procés inquisitorial contra ell i la seva muller, entre 1483 i 1505, conservat a l'Arxiu Històric Nacional. En apèndix en publica extractes i altres referències documentals. Rellisca cap al terreny assagístic intentant fer veure la Inquisició com un factor de la decadència cultural.

- 973-11 RAMÓN ROBRES LLUCH; VICENTE COLLADO BERTOMEU: *Textos hebreo-aramaicós en el Archivo de la Catedral de Valencia*. — Dins «Primer Congreso de Historia del País Valenciano», vol. I, València 1973, pàgs. 341-346.

Breu descripció d'un full d'un *humash* i d'una *ketubà* datada, sembla, l'any

1363, de la qual donen la traducció castellana. La transcripció dels noms propis no és correcta.

- 974-01 IMMACULADA OLLICH CASTANYER: *Una família jueva de Vic (1266-1278)*. — «Ausa» 7, Vic 1972-1974, pàgs. 160-163.

Exposa molt breument el poc que donen de si els documents notariais conservats a la Cúria Fumada referents a una sola família jueva en els dos anys indicats (no des de l'un fins a l'altre, com indica el títol).

- 974-02 JAUME RIERA I SANS: *La crònica en hebreu de la Disputa de Tortosa*. — Barcelona 1974. — 69 pàgs.

Presenta i tradueix al català els dos textos hebreus divergents que narren les primeres sessions de la cèlebre Disputa de 1413. En les notes destaca l'autenticitat del primer text, més breu, i els elements novel·lats del segon que el desqualifiquen com a font històrica. Després enumera les obres dels historiadors moderns que, sense crítica, s'han decantat a acceptar la veracitat del segon.

- 974-03 JAUME RIERA I SANS: *Literatura en hebreu dels jueus catalans*. — «Miscel·lanea Barcinonensia» 13, núm. 37, Barcelona 1974, pàgs. 33-47.

Treball propi d'un article d'enciclopèdia. S'hi fa la relació de cent vint autors jueus d'obra hebrea conservada que visqueren establenent o ocasionalment en territori de parla catalana, des del segle XII fins a 1492. Bibliografia elemental.

- 974-04 JAUME RIERA I SANS: *Cants de noces dels jueus catalans*. — Barcelona 1974. — 63 pàgs. («Llibres del Mall», 5).

Publica una poesia festiva i quatre epitalamis bilingües, copiats en dos manuscrits hebreus del segle XV conservats a Oxford i a Jerusalem. En dona la transcripció en lletres hebrees i la lectura en lletres llatines. El poeta Ramon Pinyol ho complementa amb una versió al català modern. Hi ha una làmina amb la fotografia de dues pàgines dels manuscrits.

- 974-05 MARIA-TERESA FERRER I MALLOL; JAUME RIERA I SANS: *Miscel·lània de documents per a la història del notariat als estats de la Corona catalano-aragonesa*. — «Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos» 4, Barcelona 1974, pàgs. 429-445. — Pàgs. 434-438: «Notaris jueus i sarraïns».

Comentari breu de dos documents de Joan I (publicats a les pàgs. 443-445), que parlen de notaris jueus i sarraïns per als contractes estipulats entre membres de les respectives comunitats religioses.

- 974-06 DAVID GONZALO MAESO: *El legado judío español*. — Dins A. FOREST; M. DE GANDILLAC; F. VAN STEENBERGHEN: *El Pensamiento Medieval. Historia de la Iglesia*, València 1974, pàgs. 613-634.

Introducció molt sumària a la presència dels jueus a la nostra península durant l'Edat Mitjana. Bibliografia mínima.

- 974-07 RAFAEL BERNABEU LÓPEZ: *Judíos de la Castilla valenciana*. — Dins *Crónica de la IX Asamblea de Cronistas Oficiales del Reino de Valencia (Valencia — Utiel — Requena — Alcoy, 12-15 octubre 1972*, redactada, dirigida y ordenada por Santiago Bru y Vidal. — València 1974, pàgs. 379-385.

Exposa, sense referències documentals, unes poques notícies sobre jueus establerts a Requena i a la Plana d'Utiel, durant els segles XIII-XV, la majoria de les quals són vagues, insegures o clarament mal interpretades. Dóna per segur que els coneguts escriptors jueus de cognom Torrutiel procedien de la comarca, i n'exposa notícies de segona mà.

- 974-08 JOSÉ LLADONOSA Y PUJOL: *Noticias históricas sobre el desarrollo de la Medicina en Lérida*. — Lleida 1974. — 527 pàgs.

Dedica dos apartats (pàgs. 38-47) a comentar notícies sobre jueus i conversos metges de la ciutat i de la seva àrea d'influència (Cervera i Tàrrrega). Són notícies de segona mà i moltes menys de les que es podrien haver trobat espigolant obres generals. Creu que existí una Escola Mèdica jueva a Lleida. La il·lustració de la pàg. 39 confon una reconstrucció ideal de les eines del Temple de Jerusalem amb instruments mèdics del segle XIV.

- 974-09 *Anales judaicos de Mallorca*. Transcripció, introducció y notas por LORENZO PÉREZ. — Palma de Mallorca 1974. — 263 pàgs.

Edició mutilada d'un manuscrit anònim escrit cap a 1847 que pretén narrar la història dels xuetes a partir del segle I. L'escassa informació històrica que ofereix procedeix de fonts aleshores ja impreses; la informació coetània és difusa, anecdòtica i pamfletària. La introducció i les notes intenten suplir amb erudició la feblesa del text. Bibliografia (pàgs. 31-35). En apèndix (pàgs. 195-263) hi ha un inventari, per cognoms, dels conversos que figuren a les llistes publicades a *Reconciliados y Relajados* (Barcelona 1946).

- 974-10 RAMÓN FERRER NAVARRO: *Notas sobre la actuación económica de la Inquisición en el reino de Mallorca a finales del siglo XV (1489-1490)*. — «Mayurqa» 12, Palma de Mallorca 1974, pàgs. 167-182.

Transcriu i estudia un llibre de rebudes i dates d'un receptor de la Inquisició de Mallorca, conservat a l'Arxiu del Regne de València. En treu conclusions generals (molt arriscades, atenent la poca base d'on parteix).

- 974-11 JORDI VENTURA: *Inquisició i cultura a la València d'aleshores*. — «Serra d'Or» 16, Barcelona 1974, pàgs. 643-645.

Comenta els processos inquisitorials portats a terme contra el metge Lluís Alcanyís i altres poetes de certàmens valencians, i planteja la tesi de la Inquisició com a factor de decadència cultural.

- 975-01 PEDRO DE MONTANER Y ALONSO: *Aportación al estudio de la Inquisición de Mallorca*. — «Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana» 34, Palma de Mallorca 1973-1975, pàgs. 327-339; 585.

Descriu diversos documents de l'Arxiu del Comte de Savellà relatius a aspectes marginals de la Inquisició de Mallorca durant el segle XVIII. En apèndix en publica tres.

- 975-02 FRANCESC RIERA I MONTSERRAT: *Els judaïtzants mallorquins del segle XVIII*. — «Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana» 34, Palma de Mallorca 1973-1975, pàgs. 377-403.
- Fa la biografia de quatre judaïtzants mallorquins, basant-se en dos processos inquisitorials, de principi del segle XVIII, conservats a l'Arxiu Històric Nacional.
- 975-03 GABRIEL LLOMPART: *La cartografia mallorquina del siglo XV. Nuevos hitos y rutas*. — «Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana» 34, Palma de Mallorca 1973-1975, pàgs. 438-465.
- Aporta noves dades i refà les biografies d'alguns mallorquins pintors de cartes de navegar, especialment dels conversos Macià de Viladesters i Gabriel de Vallseca. En apèndix publica 16 documents notariais de l'Arxiu del Regne de Mallorca.
- 975-04 JAIME MARQUÉS CASANOVAS: *Judíos de Gerona en el siglo XII*. — «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses» 22, 1974-1975, pàgs. 1-21.
- Publica i comenta vuit documents trets de cartularis de la catedral (1160-1320), referents a la possessió de finques urbanes per part de jueus. Intenta fer la història d'un conjunt de cases que posteriorment foren de l'Almoïna, amb un croquis o planta del segle XVIII.
- 975-05 JOSEP-MARIA MADURELL I MARIMON: *Jueus gironins i la seva aljama (1349-1498). Notes documentals*. — «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses» 22, 1974-1975, pàgs. 23-49.
- Publica sense comentaris setze documents trets de l'Arxiu de Protocols de Barcelona i de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que no tenen cap més unitat que la menció o referència a jueus de Girona, col·lectivament o singularment. Destaca una ordinació del rei Alfons sobre el regiment de l'aljama (1.IX.1453), i el testament de Benvenist Samuel Benvenist (1462). Com sol succeir, alguns documents parlen de jueus d'altres localitats (Barcelona, Castelló d'Empúries, Falset, Perpinyà, Santa Coloma de Queralt, Solsona), i també de conversos. (El darrer document que publica no parla de jueus. El 1498 del títol és una errada d'impremta per 1488).
- 975-06 RICARDO GARCÍA CÁRCCEL: *Notas sobre la Inquisición en Gerona (1487-1505)*. — «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses» 22, 1974-1975, pàgs. 191-202.
- Aporta unes poques dades bàsiques externes sobre el tema: nòmina de funcionaris, relació de condemnats (que confon amb els processats), i estimació dels béns d'alguns condemnats. Les referències als documents no són precises.
- 975-07 JAUME RIERA I SANS: *Cresques Abraham jueu de Mallorca, mestre de mapamundis i de brúixoles*. — Dins *L'Atlas Català de Cresques Abraham*, Barcelona 1975, pàgs. 14-22.
- Fa la biografia del famós personatge (1325-1387) analitzant les dades documentals conegudes. L'identifica amb el copista-il·luminador de la «Bíblia de Farhi», i insisteix en la naturalesa del seu ofici, que era l'art de la il·luminació de mapamundis.

- 975-08 FRANCISCO SEVILLANO COLOM: *Gabriel de Vallseca, cartógrafo mallorquín del siglo XV.* — Dins *Homenaje al Dr. D. Juan Reglà Campistol*, vol. I, València 1975, pàgs. 159-162.

Amb motiu de la troballa del seu testament, que publica, datat el 13 de gener de 1467, recorda altres dades biogràfiques.

- 975-09 ÁLVARO SANTAMARÍA: *La instauración de la nueva Inquisición en Mallorca.* — Dins *Homenaje al Dr. D. Juan Reglà Campistol*, vol. I, València 1975, pàgs. 173-187.

Després d'algunes notes sobre la Inquisició medieval, exposa l'oposició de diversos estaments a la instauració del nou tribunal, l'any 1487. La documentació procedeix de l'Arxiu del Regne de Mallorca.

- 975-10 RODRIGO PITA MERCÉ: *Apellidos sefardís de los Balcanes y del Oriente Medio existentes entre los judíos medievales de Lérida y Huesca.* — «Ilerda» 36, Lleida 1975, pàgs. 221-247.

A través dels cognoms, intenta localitzar descendents dels jueus medievals de l'àrea delimitada per les poblacions d'Osca, Balaguer, Santa Coloma de Queralt i Mequinença. (Hi ha errors de plantejament, com és ara partir de la grafia dels noms i no de la pronúncia, i molt poc de rigor científic, perquè la majoria de les obres citades a la bibliografia són de segona mà).

- 975-11 JOSÉ SÁNCHEZ ADELL: *Castellón de la Plana en la Edad Media.* — «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura» 51, Castelló de la Plana 1975, pàg. 16-46. Pàgs. 35-41: «Judíos en Catellón».

Aporta unes poques dades inconnexes sobre el tema, sense haver examinat suficientment la bibliografia ni els arxius locals.

- 975-12 JAUME RIERA I SANS: *Oracions en català dels conversos jueus. Notes bibliogràfiques i textos.* — «Anuario de Filología» 1, Barcelona 1975, pàgs. 345-367.

Describeu les publicacions anteriors que transcrivien oracions de conversos jueus en llengua catalana, i en publica una dotzena d'inèdites, dels segles XV-XVII, tretes de set processos inquisitorials conservats a l'Arxiu Històric Nacional. Acaba amb unes breus consideracions que intenten fer-ne la valoració.

- 975-13 J. LEE SHNEIDMAN: *L'imperi catalano-aragonès (1200-1350).* — Barcelona 1975. — 2 vols. — Vol. 2, pàgs. 167-215: «La situació dels jueus a la Corona d'Aragó».

Fa un intent d'història general dels jueus als nostres territoris: primeres instal·lacions, demografia, legislació civil i eclesiàstica, exercici de la medicina, vestit distintiu, possessió de béns immobles, préstecs monetaris, comerç, tributs, administració del fisc, etc. Les qüestions hi són tractades desordenadament i amb errors de perspectiva, exagerant tothora l'aptitud financera dels jueus medievals. Dins l'extensa bibliografia general, també hi ha un apartat sobre jueus (pàgs. 326-332). Hi ha dues fotografies d'una làpida i d'un carrer del call jueu de Barcelona. La traducció és molt dolenta i els noms propis apareixen sovint desfigurats.

- 975-14 SANTIAGO SOBREQUÉS I VIDAL: *Societat i estructura política de la Girona medieval*. — Edició a cura de Jaume Sobrequés i Callicó. — Barcelona 1975. — 336 pàgs. — Pàgs. 137-205: «Els jueus a les comarques gironines».
- Versió catalana de tres treballs anteriorment publicats als «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses» (1947 i 1948), i als «Anales del Instituto de Estudios Ampurdanenses» (1966-1967). A la darrera nota (pàgs. 204-205) hi ha un complement de bibliografia general sobre els jueus a la Corona d'Aragó. Índex onomàstic al final del llibre.
- 976-01 JORGE VENTURA SUBIRATS: *Documentos económicos de la Inquisición referentes a los judíos conversos de Gerona (1490-1504)*. — «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña» 14, Barcelona 1976, pàgs. 79-131.
- Extracta i comenta preus, salaris i béns de conversos relacionats a la documentació inquisitorial referent al bisbat de Girona conservada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. En apèndix publica 28 documents que, segons indica, figuraven a la tesi doctoral inèdita de l'autor.
- 976-02 JORGE VENTURA SUBIRATS: *Inquisición española y conversos valencianos*. — Dins «Primer Congreso de Historia del País Valenciano», vol. III, València 1976, pàgs. 57-64.
- Exposa la problemàtica general de la confiscació de béns de conversos, referida als de València. En apèndix publica 4 documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, dels anys 1489-1493.
- 976-03 FERNANDO DÍAZ ESTEBAN: *Un fragmento de poesía litúrgica hispanohebraica en Barcelona*. — «Anuario de Filología» 2, Barcelona 1976, pàgs. 155-172.
- Publica, estudia amb molta erudició i tradueix al castellà un full solt d'un *mahzor* medieval conservat a la Biblioteca de Catalunya.
- 976-04 JOSÉ-RAMÓN MAGDALENA NOM DE DEU: *Delitos y «calònies» de los judíos valencianos en la segunda mitad del siglo XIV (1351-1384)*. — «Anuario de Filología» 2, Barcelona 1976, pàgs. 181-225.
- Publica i comenta un conjunt de partides tretes de llibres de comptes de batlles generals de València i de justícies de la ciutat que expressen multes imposades a jueus. Els llibres de comptes han estat triats, sense indicar-ne el criteri de selecció, de les sèries de l'Arxiu del Reial Patrimoni, conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Com a antecedents, dóna una vintena de resums de documents reials, dels anys 1301-1327, que també parlen de multes imposades a jueus de València. Al final dóna una llista onomàstica general.
- 976-05 BARUCH BRAUNSTEIN: *Els xuetes de Mallorca. Els conversos i la Inquisició de Mallorca*. — Traducció de Roger Alier, amb un pròleg de Josep Massot i Muntaner. — Barcelona 1976. — 331 pàgs.
- Traducció d'una tesi doctoral d'universitat americana publicada l'any 1936. Encara que dedicada especialment a la repressió inquisitorial de la segona meitat del segle XVII, no oblida l'exposició documentada dels fets anteriors i posteriors, és a dir, des dels temps medievals fins al segle XIX. En apèndix

hi ha una llista d'inquisidors, unes llistes molt llargues de condemnats, oracions de conversos i alguns extrets de processos. La bibliografia (pàgs. 311-319) és completada breument pel presentador de l'edició (pàg. 9).

- 976-06 FRANCESC RIERA I MONTSERRAT: *Alguns projectes en el segle XVIII per a desterrar els xuetes de Mallorca*. — «Randa» 2, Barcelona 1976, pàgs. 45-56.

Explica les gestions fetes entre 1770 i 1779 per treure els xuetes de Palma i establir-los a Cabrera, Alcúdia, Menorca o en algun altre lloc. Es basa en documentació d'arxius diversos, fins i tot particulars.

- 976-07 *Poemes hebraics de jueus catalans (Segles XI-XV)*. Traducció de l'hebreu per EDUARD FELIU I MABRES. Presentació per JAUME RIERA I SANS. — Barcelona 1976. — 217 pàgs. («Llibres del Mall», 22).

Traducció literària d'una cinquantena de composicions poètiques en hebreu, religioses i profanes, escrites per vint autors jueus que visqueren en terres catalanes. L'obra o fragment de cada poeta traduït va precedida d'una breu presentació, de vegades amb aportació de dades biogràfiques inèdites.

- 976-08 JOSÉ-MARÍA COROMINAS PLANELLAS; JAIME MARQUÉS CASANOVAS: *La comarca de Besalú. Catálogo Monumental de la Provincia de Gerona*. — Girona 1976. — 217 pàgs. + 232 fot. — Pàgs. 56-58: «La mikwah de Besalú».

Descriuen el famós dipòsit d'aigua i en situen la construcció el segle XII. Donen algunes dades ja conegudes sobre els jueus de la vila i de la comarca. Tres fotografies.

- 976-09 NOLASC REBULL: *Època jueva*. — «Estudios Franciscanos» 77, Barcelona 1976, pàg. 109.

Transcriu una època firmada per un jueu de Besalú el dia 11 de desembre de 1251, sense cap particularitat. El pergamí sembla de propietat privada.

- 976-10 JOSEP-MARIA CASAS HOMES: *Llibre del batlle reial de Barcelona Berenguer Morey (1375-1378)*. — Barcelona 1976. — 137 pàgs. — Pàgs. 15-17: «Els jueus».

Comenta algunes de les multes imposades a jueus que consten a l'extens llibre de comptes que transcriu (pàgs. 37-105). Hi ha índexs complets de noms propis i de noms comuns.

- 976-11 RICARDO GARCÍA CÁRCCEL: *Orígenes de la Inquisición Española. El Tribunal de Valencia, 1478-1530*. — Barcelona 1976. — 307 pàgs.

Assaig d'història institucional que descriu breument els conflictes generats per la implantació de la Inquisició al regne de València i per l'extensió del seu àmbit, i, encara més breument, el mecanisme intern, el procediment, les víctimes i la incidència en la cultura. Presenta algunes taules de salaris, estadístiques de condemnats, valor de les confiscacions i d'altres, que són sempre parcials i heterogènies (i, per tant, poc fiables). En apèndix hi ha una llarga llista de processos amb indicació del delictes i de la data del **procés, però sense referències documentals**. Sense índexs.

- 977-01 LLUÍS MARCÓ I DACHS: *Els jueus i nosaltres*. — Barcelona 1977. — 463 pàgs.

Llibre de divulgació que refregeix bones i males obres de divulgació anteriors i algunes monografies. Amb un gran simplisme i una manca greu de sentit històric, comença la seva narració amb Abraham i acaba amb l'expulsió de 1492, sense gaire sistemàtica i en un estil dispers i ensopidor. Hom hi troba reproduïts els judicis, tòpics i mentides més generals sobre els jueus, i encara algunes apreciacions fantasioses del propi autor. En apèndix publica set textos, dels quals són aprofitables: una versió del famós jurament dels jueus, i un edicte de l'inquisidor de València de 1512. Bibliografia (molt parcial) i index onomàstic.

- 977-02 CARLOS DEL VALLE RODRÍGUEZ: *La exégesis bíblica de Menahem ben Saruq*. — «Revista Catalana de Teologia» 2, Barcelona 1977, pàgs. 486-499.

Describeix breument la vida i les obres del poeta tortosí del segle X, i els pressupòsits i els criteris a partir dels quals aborda la interpretació de la Bíblia en la seva famosa obra gramatical.

- 977-03 MANUEL GRAU MONTSERRAT: *La judería de Besalú (Gerona). (Siglos XIII al XV). Resumen de la tesis presentada para aspirar al grado de doctor en Filología*. — Barcelona 1977. — 29 pàgs.

Exposa una visió general històrica de l'aljama, amb dades bàsiques, extretes de documentació original, sobre l'organització interna, els edificis comuns, la demografia, les professions i les relacions amb els cristians. Moltes pàgines són dedicades a llistes de noms de jueus, per períodes.

- 977-04 DAVID ROMANO: *Otros casamenteros judíos (Barcelona-Gerona 1357)*. — «Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos» 5, Barcelona 1977, pàgs. 299-301.

Publica un document de l'Arxiu de Protocols de Barcelona, on dos cristians confessen deure 25 lliures a dos jueus en el cas que arribi a terme cert matrimoni entre dos cristians que ells havien contractat.

- 977-05 MATIES DELCOR: *Estudis històrics sobre la Cerdanya*. — Barcelona 1977. — 139 pàgs. — Pàgs. 77-110: «Els jueus de Puigcerdà al segle XIII».

Estudia les dades contingudes en un *Liber judeorum* conservat a l'Arxiu Municipal de Puigcerdà, amb préstecs de jueus dels anys 1286 i 1287. També hi aporta algunes altres dades sobre el call, la sinagoga i el cementiri dels jueus de la vila, dels segles XIV i XV. En apèndix publica una llista de pobles on els jueus prestaven, una llista de jueus amb el total de diners prestats, i una trentena de documents. (No diu que el treball havia estat publicat en francès, l'any 1966, a la revista *Sefarad* de Madrid).

- 977-06 JOSÉ-RAMÓN MAGDALENA NOM DE DEU: *Juramentos de prestamistas y corredores judíos en Castellón de la Plana (1441-1488)*. — «Anuario de Filología» 3, Barcelona 1977, pàgs. 215-223.

Publica una sèrie d'actes notariais dels juraments fets per jueus prestamistes, i per jueus corredors, en poder del justícia de Castelló de la Plana, prèviament a l'exercici de llurs professions. Es conserven a l'Arxiu Municipal.

- 977-07 JOSÉ-R. MAGDALENA NOM DE DEU: *Notas sobre los conversos castellonenses en 1391*. — «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura» 53, Castelló de la Plana 1977, pàgs. 161-170.
- Explica el contingut d'un document del 14 de juliol de 1391, conservat a l'Arxiu Municipal de Castelló de la Plana. Fa una llista de tretze conversos jueus de la vila que ha pogut documentar. En apèndix publica set cartes de recomanació de conversos fetes per les autoritats locals.
- 977-08 JAUME RIERA I SANS: *Jafudà Cresques, jueu de Mallorca*. — «Randa» 5, Barcelona 1977, pàgs. 51-66.
- Fa la biografia del famós personatge (ca. 1350-1410) aportant-hi les dades documentals conegudes i algunes inèdites, procedents d'arxius barcelonins. Insisteix en la naturalesa del seu ofici, que era l'art de la il·luminació de cartes de navegar.
- 977-09 JORDI VENTURA: *Els inicis de la Inquisició espanyola a Mallorca*. — «Randa» 5, Barcelona 1977, pàgs. 67-116.
- Narració desordenada i ensopidora d'una gran quantitat de petits fets, dades i anècdotes referents a la Inquisició que actuà a Mallorca entre 1488 i 1516. Es basa en documentació reial conservada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i a l'Arxiu Històric Nacional. Transcriu moltes frases dels documents, dels quals sovint no dóna la signatura.
- 977-10 LORENZO PÉREZ MARTÍNEZ: *Relaciones de Causas de Fe de la Inquisición de Mallorca*. — «Fontes Rerum Balearium» 1, Palma de Mallorca 1977, pàgs. 257-304; 2, 1978, pàgs. 201-228; 357-372; 597-612; 3, 1978-1980, pàgs. 433-452.
- Publica resums i extractes de la sèrie documental mencionada, des de 1579 fins a 1620, conservada a l'Arxiu Històric Nacional.
- 978-01 MANUEL GRAU I MONTSERRAT: *La comunitat hebraica d'Olot (Segle XIV)*. — «II Assemblea d'Estudis sobre el Comtat de Besalú. Actes 1973», Besalú 1978, pàgs. 53-84.
- Partint de documentació conservada a l'Arxiu Notarial, dóna notícies de les escasses famílies de jueus que, sense formar comunitat organitzada, residiren a Olot o hi tingueren activitats. Dedicava un apartat a més relacions de jueus de Besalú amb Olot. En apèndix publica 26 documents en una mediocre transcripció.
- 978-02 ÁLVARO SANTAMARÍA: *Sobre el antisemitismo en Mallorca anterior al «pogrom» de 1391*. — «Mayurqa» 17, Palma de Mallorca 1977-1978, pàgs. 47-50.
- Pinzellades i tòpics sobre diversos atacs soferts pels jueus de Mallorca. Es basa exclusivament en documentació ja coneguda (però dient, això sí, que en té feta una investigació inèdita).
- 978-03 JOSÉ-MARÍA R[ODRÍGUEZ] TEJERINA: *La Medicina Antigua en Mallorca*. — Dins *Historia de Mallorca*, coordinada por J. Mascaró Pasarius, Palma de Mallorca 1978, vol. 5, pàgs. 241-432. — Pàgs. 340-452: «Los judíos en Mallorca».

Després d'uns primers paràgrafs sobre els jueus, escrits d'esquena a la història i sense gaire respecte per la veracitat, parla dels metges jueus de Mallorca amb idèntics criteris. El capítol següent (pàgs. 352-362) també és dedicat en part als metges jueus de Mallorca, amb bibliografia antiquada i parcial; i encara el capítol que ve a continuació (pàgs. 362-370) tracta de més metges jueus de Mallorca. A l'apèndix dóna 17 documents traduïts al català, dels quals, els que parlen de jueus, ja eren coneguts, encara que l'autor faci veure el contrari.

- 978-04 J. MASCARÓ PASARIUS: *Judíos y descendientes de judíos conversos de Mallorca*. — Dins *Historia de Mallorca*, coordinada por J. Mascaró Pasarius. — Palma de Mallorca 1978, vol. 10, pàg. 45-180.

Comença amb un al·legat contra la intransigència, adduint citacions d'autors antics i moderns. Continua amb dades inconnexes sobre demografia jueva, toponímia jueva de Mallorca, xuetes il·lustres, resums de documents, l'expulsió dels jueus i dels moriscos, i altres temes similars. En apèndix (pàg. 111-180) reproduïx la coneguda relació de «Reconciliados y Relajados 1488-1691», amb índex onomàstic propi. El text és il·lustrat amb 34 fotografies, la meitat de les quals no tenen res a veure amb el tema.

- 978-05 RICARD SOTO COMPANYY: *La aljama judaica de Ciutat en el siglo XIII. (Época de Jaime I)*. — «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana» 36, Palma de Mallorca 1978, pàg. 144-184.

Reporta notícies sobre 177 jueus, extretes dels protocols notariais i, per tant, en relació amb l'economia. Fa la llista dels secretaris de l'aljama, i comenta diverses particularitats que creu d'interès, com els jueus procedents del nord d'Àfrica i la família Almocatil (que impròpiament designa com a «Banu Mocatil»). En apèndix dóna el resum d'una seixantena dels mencionats documents notariais, destrossant la grafia dels noms.

- 978-06 FRANCESC RIERA I MONTSERRAT: *Notes sobre persecucions antixuetes a Mallorca en el segle XIX*. — «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana» 36, Palma de Mallorca 1978, pàg. 110-121.

Conta alguns episodis de la secular inquina contra els xuetes, referides als anys 1809, 1817 i durant el Trienni Liberal.

- 978-07 GABRIEL LLOMPART: *Documentos sueltos sobre judíos y conversos de Mallorca (Siglos XIV y XV)*. — «Fontes Rerum Balearium» 2, Palma de Mallorca 1978, pàg. 181-199.

Publica sis documents de l'Arxiu del Regne, de l'Arxiu Diocesà i de l'Arxiu de la Catedral de Mallorca, molt seleccionats per la seva importància: una carta d'indemnitat firmada per l'Inquisidor a dos rabins francesos (1372), notes de venda d'esclaus cristians de jueus (1375-1381), el testament d'una jueva d'Inca (1388), un nomenament episcopal d'Inquisidor (1394), un contracte d'aprenentatge (1421) i una procuració feta per 249 conversos per enviar una missatgeria al Rei Catòlic i demanar-li clemència davant els estralls de la Inquisició (1490).

- 978-08 FRANCESC RIERA I MONTSERRAT: *Un epistolari inèdit sobre la qüestió xueta a Mallorca en el segle XVIII*. — «Fontes Rerum Balearium» 2, Palma de Mallorca 1978, pàg. 433-446.
- Publica 18 cartes privades de 1770 i 1771, conservades a l'arxiu de l'autor del treball, referents als famosos documents reials que els xuetes aconseguiren.
- 978-09 FRANCESC RIERA I MONTSERRAT: *El xuetes i la guerra contra França del 1793 al 1795*. — «Randa» 7, Barcelona 1978, pàg. 31-37.
- Explica un episodi més de la discriminació social dels xuetes amb motiu del reclutament de persones i diners per a la mencionada guerra. Es basa en documentació de l'Arxiu Històric Nacional i d'arxius privats de Mallorca.
- 978-10 JAUME RIERA I SANS: *Un cap de brot en l'art de la pintura: Cresques Abraham*. — «L'Avenç» 10, Barcelona 1978, pàg. 42-45.
- Fa un resum biogràfic del personatge i descriu les seves produccions artístiques conegudes: la *Bíblia de Farhi* i l'*Atlas Català* de 1375.
- 978-11 RAMON ROSSELLÓ VAQUER: *Història de Manacor (Segle XIV)*. — Mallorca 1978. — 173 pàg. — Pàg. 27-32: «Els jueus».
- Documenta mitja dotzena de jueus de Manacor i, confosos amb ells, alguns altres jueus de Mallorca relacionats amb gent de Manacor, sobretot per préstecs.
- 978-12 ENRIQUE MIRAMBELL BELLOC: *Los judíos gerundenses en el momento de la expulsión*. — «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses» 24, 1978, pàg. 5-18.
- Basant-se en documentació notarial, enumera un seguit de vendes efectuades per jueus de Girona des de la publicació del decret d'expulsió. No fa cap valoració global.
- 978-13 MANUEL GRAU MONTSERRAT: *La sinagoga de Besalú. I. Noticias sobre la sinagoga de Besalú*. — «Revista de Girona», núm. 82, 1978, pàg. 49-54.
- Fa una exposició de dades generals sobre els jueus de Besalú. Resumeix molts documents, des de la primera meitat del segle XIV, que parlen d'una sinagoga a la vila, però no els analitza, ni els comenta, ni en treu conclusions. Sense notes.
- 978-14 PERE FREIXES I CAMP; NARCÍS SOLER I MASFERRER: *La sinagoga de Besalú. II. Descubrimient de probables restes arqueològiques de la sinagoga de Besalú*. — «Revista de Girona», núm. 82, 1978, pàg. 55-61.
- Expliquen el descobrimient, l'any 1964, d'allò que fou identificat com uns banys rituals jueus, les obres de restauració que s'hi feren i el descobrimient d'un inici de mur que els autors volen relacionar amb una sinagoga. Fotografies, croquis i bibliografia específica.
- 978-15 RODERIC PITA MERCÈ: *La societat jueva en els calls lleidatans*. — Barcelona 1978. — 63 pàg. («Episodis de la Història», 230).

Exposició divulgativa de la vida jueva medieval basada en les notícies que l'autor ha recollit referents a l'àrea lleidatana, i en les seves pròpies interpretacions. Tant les unes com les altres són bastant insegures.

- 978-16 JOSÉ-RAMÓN MAGDALENA NOM DE DEU: *La aljama hebrea de Castellón de la Plana en la Edad Media*.— Castelló de la Plana 1978.— 181 pàg.

Intent d'estudi complet i sistemàtic, amb la descripció de fonts arxivístiques i la crítica d'obres publicades on es troba material. Els *Llibres de Vàlues* locals li proporcionen les dades bàsiques per a la demografia i les propietats immobles dels jueus, amb les quals elabora alguns quadres i estadístiques. Les pàg. 117-170 estan dedicades a transcriure documents de l'Arxiu Municipal i de l'Arxiu del Regne de València. Sense índexs.

- 978-17 JOSÉ-RAMÓN MAGDALENA NOM DE DEU: *La aljama de judíos de Burriana (Siglos XIII-XV)*.— Borriana 1978.— 97 pàg.

Intent d'estudi sistemàtic posant a contribució les escasses dades documentals que l'autor ha pogut recollir, que no basten per a una visió global. Bibliografia i referències arxivístiques a les notes, on publica documents trets de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i de l'Arxiu Municipal de Castelló de la Plana. Sense índexs.

- 978-18 JOSÉ-RAMÓN MAGDALENA NOM DE DEU: «*Calònies*» de los judíos valencianos en 1381.— «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura» 54, Castelló de la Plana 1978, pàg. 156-166.

Fa el mateix que al treball publicat l'any 1976, ara a partir d'un volum de comptes del batlle general conservat a l'Arxiu del Regne de València. No diu si reserva per a més endavant l'estudi dels volums que havia deixat expressament de banda en les sèries de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

- 978-19 JOAN SEGURA pvre.: *Història d'Igualada*.— Igualada 1978.— 2 vol.
Reedició facsímil de l'exemplar història local publicada l'any 1907.

- 978-20 JAUME RIERA I SANS; FREDERIC UDINA I MARTORELL: *Els documents en hebreu conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó*.— «Miscellanea Barcinonensia» 17, núm. 49, Barcelona 1978, pàg. 21-36.

Donen la fitxa arxivística i una excel·lent reproducció fotogràfica de 17 pergamins documentals escrits en hebreu, entre 1073 i 1390, que són tots els conservats actualment a l'arxiu indicat. Sis ja havien estat publicats anteriorment.

- 978-21 JORDI VENTURA: *Inquisició espanyola i cultura renaixentista al País Valencià*.— València 1978.— 207 pàg.

Assaig d'interpretació històrica que vol fer veure la incidència negativa de la Inquisició en la cultura valenciana. Amb aquest intent, analitza les biografies d'alguns personatges relacionats amb la cultura: els poetes de certàmens, el poeta i metge Lluís Alcanyís, alguns llibreters i impressors, professors de l'Estudi General, i metges processats per la Inquisició o, inversament, col·laboradors; finalment tracta el cas a part de Joan-Lluís Vives. Bibliografia selecta. Sense notes documentals ni índexs.

- 978-22 JESÚS ALTURO I PERUCHO: *Notícia de tres noves subscripcions hebraiques en diplomes de l'arxiu de Santa Anna de Barcelona*. — «Anuario de Filología» 4, Barcelona 1978, pàg. 157-164.
- Publica tres documents que contenen signatures en hebreu dels batlles comtals o reials que intervingueren en l'acte jurídic, dels anys 1062, 1173 i 1199. Com a preàmbul, fa una breu història del dit arxiu, avui conservat a l'Arxiu Diocesà. Al final dona una fotografia de les tres signatures. Oblida consignar que la primera no és autògrafa sinó dibuixada.
- 978-23 FERNANDO DÍAZ ESTEBAN: *Una carta hebrea de Carcasona*. — «Anuario de Filología» 4, Barcelona 1978, pàg. 165-184.
- Estudi minuciós i molt erudit d'una carta privada en hebreu, de l'any 1274, conservada a la Biblioteca de Catalunya. En dona una fotografia, transcripció i traducció castellana.
- 978-24 T. CALDERS; M.ª J. FUENTES: *Peces hebraiques del Museu Marés*. — «Anuario de Filología» 4, Barcelona 1978, pàg. 185-189.
- Descriuen breument un *Sefer Torà*, una *Megillat Ester*, una oració escrita i 23 *yadot*, tots objectes litúrgics i culturals jueus d'època moderna conservats al mencionat museu de Barcelona. Dues fotografies.
- 978-25 JOSÉ-RAMÓN MAGDALENA NOM DE DEU: *Nuevos datos sobre la aljama judía de Castellón de la Plana*. — «Anuario de Filología» 4, Barcelona 1978, pàg. 199-246.
- Publica i comenta 41 documents, procedents d'arxius diversos, que il·lustren molts aspectes de la vida dels jueus de Castelló de la Plana durant els segles XIV i XV. Destaquen les gestions per a la reclusió dels jueus els anys 1421, 1423, 1427 i 1461 (docs. 14-16 i 26), i conflictes sobre la carn dels jueus el 1451 (docs. 23-24). Al final dona un índex de noms.
- 979-01 IMMACULADA OLLICH I CASTANYER: *Un nou document sobre la «Scola seu sinagoga judeorum» de Vic (vers 1278)*. — «Ausa» 8, Vic 1975-1979, pàg. 257-267.
- Publica i comenta un document de la Cúria Fumada sobre l'oposició legal de l'ardiaca de la Seu a la construcció d'una nova sinagoga.
- 979-02 DAVID ROMANO: *Una població marginada: els jueus*. — Dins «Història de Catalunya. Salvat», vol. II, Barcelona 1978-1979, pàg. 143-147.
- Exposa ordenadament les notícies conegudes i ben documentades sobre els jueus a Catalunya, des de l'Alta Edat Mitjana fins a 1213.
- 979-03 MANUEL GRAU MONTSERRAT: *Los judíos y la nobleza en el antiguo condado de Besalú (Siglo XIV)*. — «Annals. Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca» 1978, Olot 1979, pàg. 49-120.
- Partint d'un fitxer obert tot examinant la documentació notarial conservada a Olot, exposa les relacions externes de jueus (molt sovint els mateixos) amb 35 llinatges senyorials de la Garrotxa i l'Alt Empordà (dels quals només tres són nobles). En apèndix publica onze documents il·lustratius (dels quals el 3 i el 8 són idèntics).

- 979-04 JAIME MARQUÈS CASANOVAS: *La Pia Almoïna del Pa de la Seu de Girona. III.* — «Revista de Girona», núm. 88, 1979, pàg. 163-173.

Dins un estudi històric del mencionat edifici, resumeix i tradueix els documents de la venda forçada d'una casa, feta per Bonastruc Desmaestre, l'any 1416. 5 fotografies i un plànol.

- 979-05 MARIA-MERCÈ BONSFILLS I ROVIRA; MARIA-ISABEL MIRÓ I MONTOLIU: *L'ensenyança jueva als Països Catalans.* — Dins *Comunicacions de les III Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*, Girona 1979, pàg. 51-54.

Exposició sumària del judaisme i de l'ensenyament entre els jueus catalans medievals. La relació conté un seguit d'errors, fruit d'una ignorància grossera.

- 979-06 JOSEP PERARNAU: *El procés inquisitorial barceloní contra els jueus Janto Almuli, la seva muller Jamila i Jucef de Quatorze (1341-1342).* — «Revista Catalana de Teologia» 4, Barcelona 1979, pàg. 309-353.

Descríu el volum del procés, conservat a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, i n'analitza el contingut i els documents inserts, foli per foli, transcrivint-ne molts passatges en nota. En apèndix publica els punts principals: les declaracions del convers renegat que desencadenen el procés contra els jueus de Calataiud, l'apuntament fet per l'inquisidor, i la sentència final. (La singularitat i la importància del procés postulaven una edició íntegra i un estudi més complet).

- 979-07 DAVID GONZALO MAESO: *La piel en el Judaísmo. (Épocas misnaico-talmúdica y medieval).* (Ss. I-XV). — Vic 1979. — 126 pàg.

Recull de dades de segona mà, preses al vol en lectures esparses i no gens sistemàtiques. La redacció és reiterativa i difusa perquè l'autor aprofita qualsevol al·lusió al cuir per anar omplint les pàgines d'aquest opuscle d'encàrrec. 18 làmines. Sense índex. N'hi ha edició en anglès, amb el títol més exacte de «Skin and Leather in Judaism».

- 979-08 *Diccionari de la literatura catalana*, sota la direcció de JOAQUIM MOLAS I JOSEP MASSOT I MUNTANER. — Barcelona 1979. — 767 pàg.

Hi figuren tres articles de cosa jueva, redactats per JAUME RIERA: *Jafudà Bonsenyor*, *Literatura hebrea* i *Mossé Natan*.

- 979-09 FERNANDO DÍAZ ESTEBAN: *I. Documento hebreo inédito del Archivo Capitular de la Catedral de Barcelona. II. Rectificación a la «Carta hebrea de Carcasona».* — «Anuario de Filología» 5, Barcelona 1979, pàg. 77-102.

Primer, estudia amb detenció un document datat a Barcelona l'any 1316, abocant-hi tot el que li sembla que d'alguna manera hi pot tenir relació; en dóna la fotografia, transcripció i traducció al castellà. Després discuteix la data de la carta que ell havia proposat a l'article publicat l'any anterior.

- 979-10 MANUEL GRAU MONTSERRAT: *Familias judías de Besalú (Siglos XIII-XV). I: Bonanasc, Sutlam y Bellcaire.* — «Anuario de Filología» 5, Barcelona 1979, pàg. 125-183.

- Després d'uns paràgrafs sobre els préstecs i la demografia dels jueus de Besalú (reproduint les llistes ja publicades al resum de la tesi doctoral), n'esmenta algunes professions particulars (amb errors greus d'interpretació documental). Fa una llista de 45 persones jueves, que considera com a «famílies», i a continuació exposa moltes dades documentals i genealògiques de les tres primeres, designades impròpiament com a Bonanasc (1251-1345), Sutlam (1268-1360) i Belcaire (1285-1399). En apèndix publica 15 documents, mal transcrits, referents a la primera i a la tercera. La documentació procedeix de l'Arxiu Notarial d'Olot.
- 979-11 JOSEP-MARIA LLOBET I PORTELLA: *Algunes notícies de jueus agramuntins.* — «Sió», núm. 180, Agramunt, febrer de 1979, pàg. 7.
Dóna molt breument unes poques dades de jueus i conversos d'Agramunt trobades a l'Arxiu Històric de Cervera.
- 979-12 JOSÉ HINOJOSA MONTALVO: *Actividades comerciales de los judíos en Valencia (1391-1492).* — «Saitabi» 29, València 1979, pàg. 21-42.
Analitza la freqüència de jueus als llibres d'impostos sobre l'exportació de «coses vedades» entre 1392 y 1433, la distribució geogràfica de procedència i de destinació, i els productes exportats. Després, comenta dades disperses, inconnexes i molt escasses, sobre el comerç d'importació i les llicències de sortida atorgades pel batlle general. En apèndix publica extractes del llibre de «coses vedades» de 1418.
- 979-13 RODERIC PITA I MERCÈ: *Aspectes de la població del call de Santa Coloma de Queralt.* — «XVII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos», Santa Coloma de Queralt 1979, pàg. 85-101.
Comenta dades ja conegudes sobre els jueus d'aquesta aljama, insistint en detalls que creu que tenen importància. Dedicava un apartat a les immigracions de jueus procedents del nord, basant-se en els cognoms portats pels jueus de la Segarra, als quals cognoms dedica un altre llarg apartat ple d'interpretacions molt insegures.
- 979-14 JAUME RIERA I SANS: *Astruch Boanfeu, poeta jueu de Santa Coloma de Queralt. (Segles XIV-XV).* — «XVII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos», Santa Coloma de Queralt 1979, pàg. 103-107.
Exposa les dades conegudes sobre Astruch Bonafeu, de Santa Coloma, fill de Rovén Bonafeu, de Barcelona, per l'un cantó, i sobre el poeta hebreu Šelomó ben Reuvén Bonafed, per l'altre. Proposa identificar els dos personatges.
- 979-15 JOSEP AMENGUAL I BATLLE: *Noves fonts per a la història de les Balears dins el Baix Imperi.* — «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana» 37, Palma de Mallorca 1979, pàg. 99-111. — Pàg. 108-111: «Sever de Menorca (ca. 418)».
Assenyalava indicis per on creu confirmada l'autenticitat de la famosa carta de polèmica judeo-cristiana, que alguns autors situen al segle VII.
- 979-16 JOAN MAS I VIVES: *El problema xueta viscut per Tomàs Aguiló i Forteza.* — «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana» 37, Palma de Mallorca 1979, pàg. 378-409.

Analitza els escrits d'aquest literat xueta (1812-1882), i en reproduïx fragments.

- 979-17 RAMON ROSSELLÓ VAQUER: *Història d'Alaró. Segles XIII-XIV.* — Mallorca 1979. — 153 pàg. — Pàg. 42-44: «Els jueus».

No s'hi documenta cap jueu d'Alaró, sinó algunes relacions de pobladors cristians d'Alaró amb jueus i conversos de Ciutat. Totes menys una són de la segona meitat del segle XIV.

- 979-18 RAMON ROSSELLÓ VAQUER; JAUME BOVER PUJOL: *Història d'Andratx. Segle XV.* — Ciutat de Mallorca 1979. — 183 pàg. Pàg. 40: «Els jueus».

No parlen de jueus, sinó d'un sol convers jueu que, precisament, no és d'Andratx.

- 979-19 RAMON ROSSELLÓ: *Els jueus de Felanitx a l'Edat Mitjana.* Segona edició corregida i augmentada. — Barcelona 1979. — 8 pàg.

Recull notícies escasses i desordenades sobre jueus relacionats, d'alguna manera, amb Felanitx. No les situa en el seu context històric ni sap valorar-les. N'hi afegeix d'altres que s'aparten del tema. A pesar del que diu el títol i el que deia l'opuscle en la seva primera versió de 1971, ací es documenta un sol jueu de Felanitx.

- 980-01 JAUME RIERA I SANS: *Un recull d'oracions en català dels conversos jueus (Segle XV).* — «Estudis Romànics» 16, Barcelona 1971-1975 [1980] pàg. 49-97.

Descriu l'atzarosa troballa, l'any 1848, de tres manuscrits del convers Bartomeu Rodríguez, aparellats al segle XV en una casa del carrer del Call de Barcelona. Enumera els escassos textos catalans escrits per jueus medievals que avui coneixem, i estudia i edita un singular recull d'oracions cabalístiques en català, la majoria traduïdes de l'hebreu, conservat a la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi.

- 980-02 GABRIEL LLOMPART; JAUME RIERA I SANS: *La «Historia de Sancta Fide Catholica» de Benet Espanyol (1548). La primera història dels jueus de la Ciutat de Mallorca.* — «Fontes Rerum Balearium» 3, Palma de Mallorca 1979-1980, pàg. 141-194.

Edició i estudi del text original del sermó llatí-català pronunciat per Benet Espanyol l'any 1548 en la festa patronal del gremi d'assaonadors de Mallorca. Se'n discuteix el valor de les dades que es presenten com a històriques, en particular la relació coetània del baptisme massiu dels jueus l'any 1435. En forma d'excursus s'exposen totes les dades conegudes sobre quatre sinagogues de la ciutat i les dues capelles successives de Santa Fe (pàg. 155-178). També s'hi publica una carta del bisbe Guiu Terrena als jurats, l'any 1331, oposant-se amb tota mena d'arguments a l'erecció d'una nova sinagoga (pàg. 162-164). Al final es dona un croquis de la façana i de la planta de l'actual capella de Santa Fe.

- 980-03 FRANCESC RIERA I MONTSERRAT: *Una carta inèdita de mossèn Josep Taroní.* — «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana» 37, Palma de Mallorca 1979-1980, pàg. 367-377.

Transcriu i comenta una carta familiar del 3 de gener de 1879, amb referències directes a la polèmica sobre la qüestió xueta.

- 980-04 JAIME MARQUÉS CASANOVAS: *Judíos de Gerona en el siglo XIII*. — «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins» 25/1, 1979-1980, pàg. 283-298.

Recull de notícies diverses sobre el tema indicat, la majoria sense gaire interès. Destaca la documentació del nom «Montjuïc» aplicat a la partida on hi havia el cementiri jueu (1207) i l'establiment simultani d'onze famílies jueves a Girona l'any 1245. En apèndix publica una confirmació reial de les constitucions de cort sobre l'usura dels jueus (1230) i un text llatí del jurament dels jueus.

- 980-05 MANUEL GRAU I MONSERRAT: *Una família jueva a Besalú: Aaró Jucef*. — «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins» 25/1, 1979-1980, pàg. 299-307.

Resums de documents trobats a l'Arxiu Notarial d'Olot sobre Aaró Jucef i la seva família, des de 1362 fins a 1381. En apèndix transcriu cinc documents dels abans resumits, que revelen un escàs coneixement del llatí per part de l'autor del treball. Destaca un heretament *propter nupcias*, amb clàusules singulars (1368).

- 980-06 JOSEP CALZADA OLIVERAS: *Les sinagogues de Girona*. — «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins» 25/1, Girona 1979-1980, pàg. 375-393.

Fa una exposició, comentari i disquisicions sobre les dades actualment conegudes referents, almenys, a tres sinagogues successives de Girona. Destruïx la pretesa vinculació del cabalista Issach el Cec a una de determinada.

- 980-07 JOSEP FERNANDEZ COROMINAS: *La mikwah de Besalú*. — «III Assemblea d'Estudis sobre el Comtat de Besalú. Actes 1976», Besalú 1980, pàg. 153-155.

Fa algunes consideracions lleugeres sobre els pretesos banys jueus de la vila.

- 980-08 FRANCESC GRABOLOSE I ROURA: *Notes referides a les relacions de Jaume I per les terres de l'antic comtat de Besalú*. — «III Assemblea d'Estudis sobre el Comtat de Besalú. Actes. 1976», Besalú 1980, pàg. 161-172.

Comenta en forma elemental alguns documents reials ja coneguts, que publica a les notes.

- 980-09 MANUEL GRAU MONSERRAT: *Demografia jueva de Besalú (Segles XIV-XV)*. — «III Assemblea d'Estudis sobre el comtat de Besalú. Actes. 1976», Besalú 1980, pàg. 499-501.

Resumeix breument un estudi més ampli sobre dades demogràfiques. No presenta conclusions.

- 980-10 MANUEL GRAU I MONSERRAT: *Jueus convertits al cristianisme (Besalú, segles XIV-XV)*. — «Annals. Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca. 1979», Olot 1980, pàg. 91-115.

Dóna notícies de conversos jueus tretes de l'Arxiu Notarial d'Olot. Dos són anteriors a 1391; tres entre aquesta data i 1414, i una quinzena posteriors, però dins el primer quart de segle XV. Com sol succeir, alguns no són de Besalú sinó forasters (de Barcelona, Camprodon, Castelló d'Empúries, Perpinyà i Vic). En apèndix publica nou documents dels anteriorment descrits. La transcripció és molt incorrecta.

- 980-11 GREGORIO DEL OLMO LETE; JOSÉ-RAMÓN MAGDALENA NOM DE DEU: *Documento hebreo-catalán de farmacopea medieval*. — «Anuario de Filología» 6, Barcelona 1980, pàg. 159-187.

Reproduïen en facsímil, transcriuen i tradueixen al castellà tres pàgines solteres amb fórmules de medicina empírica escrites en hebreu, dels segles XIV-XV, conservades a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Intenten identificar-ne els productes mencionats, en un llarg glossari.

- 980-12 T. CALDERS I ARTÍS: *Dues versions sobre Barlaam i Josafat*. — «Anuario de Filología» 6, Barcelona 1980, pàg. 323-326.

Dóna algunes notes sobre la difusió i transmissió de la famosa novel·la, i parla de dues versions: l'hebrea del segle XIII, feta per Abraham ben Semuel ibn Hasdai, de Barcelona, i la que l'autora està preparant.

- 980-13 JAUME RIERA I SANS: *La Catalunya jueva del segle XIV*. — «L'Avenc» 25, Barcelona 1980, pàg. 52-55.

Intenta determinar una xifra plausible de jueus a Catalunya al segle XIV. Amb aquesta intenció, dóna la llista de poblacions on consta que n'hi residiren, distingint entre comunitats establertes i simples assentaments. Un mapa.

- 980-14 JOSÉ-RAMÓN MAGDALENA NOM DE DÉU: *Los judíos ante la «Cort del Justicia» de Castellón de la Plana (Siglo XV)*. — Resumen de la tesis presentada para aspirar al grado de Doctor en Filología. Universidad de Barcelona. — Barcelona 1980. — 24 pàg.

Descriu la seva tesi doctoral, on estudia les sèries documentals del Justícia conservades a l'Arxiu Municipal, analitzant les seves competències i extraient-ne dades en relació als jueus. En apèndix publica 15 breus documents del segle XV.

- 980-15 JOSEP LLADONOSA I PUJOL: *Història de la ciutat de Lleida*. — Barcelona 1980. — 492 pàg.

Reducció de l'obra en dos volums publicada l'any 1972. Ací els paràgrafs sobre els jueus es troben a les pàg. 32, 45, 147-148 i 152.

- 980-16 JORDI CASANOVAS: *La inscripció trilingüe de Tortosa*. — «Faventia» 2/1, Barcelona 1980, pàg. 65-72.

Transcriu, tradueix i comenta molt breument la famosa làpida funerària. En dóna una fotografia antiga i la bibliografia. La data el segle VI. (La làpida és tan singular i la seva història externa tan sospitosa, que cal refer-ne l'estudi i començar-lo per l'examen de l'autenticitat perquè, en aquest cas, no és gens prudent de donar-la per comprovada).

- 980-17 F. XAVIER CALICÓ: *Comentarios sobre los apellidos judíos en Cataluña*. — «Gaceta Numismática», núm. 58, Barcelona 1980, pàg. 30-32.
- Destaca dades sobre cognoms de conversos jueus de Barcelona i de Mallorca que ha trobat al llibre de Marcó publicat l'any 1977.
- 980-18 JOSEP M. MARQUÈS: *El moralista Jonàs de Girona*. — «Revista de Girona», núm. 91, 1980, pàg. 63-66.
- Resum d'un article aliè, aparegut a Lausana, que analitza la famosa obra del personatge. Fotografia de tres làpides de Girona (sense res a veure amb l'escrit).
- 980-19 RAMON ROSSELLÓ VAQUER: *Aportació a la història medieval de Menorca. El segle XIII*. — [Maó] 1980. — 27 pàg. — Pàg 18: «La sinagoga».
- Amb referència a dos documents, que no comenta, parla de tres jueus que l'any 1292, particularment, prengueren cases de Ciutadella a cens i, conjuntament, una altra casa per tenir-hi sinagoga.
- 980-20 RAMÓN FERRER NAVARRO: *Los judíos en el comercio valenciano durante el siglo XIV*. — Dins *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, vol. II, València 1980, pàg. 553-566.
- Dóna els resultats d'un estudi de les referències a jueus contingudes en els llibres de *Coses vedades*, entre 1381 i 1399, conservats a l'Arxiu del Regne de València. (No es planteja si és lícit parlar de comerç, en sentit global, partint d'aquesta documentació tan parcial, que, a més, no és contínua ni se'n coneix la fiabilitat).
- 980-21 JOSÉ-MARIA DOÑATE SEBASTIÀ: *Las juderías de la Plana (Aportación a su estudio)*. — Dins *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, vol. II, València 1980, pàg. 811-820.
- Dóna la llista d'una quarantena de jueus de Castelló de la Plana, Borriana, Vila-real i València, dels segles XIV i XV, trobats a la documentació municipal de Vila-real. Hi afegeix algunes altres notes de caràcter general, i topònims de Vila-real relacionats amb jueus. (Persisteix en el seu error de creure que els jueus participaven a les representacions de la Passió durant la Setmana Santa).
- 980-22 GABRIEL SECALL I GÜELL: *Els jueus de Valls i la seva època*. — Valls 1980. — 464 pàg.
- Estudi complet sobre els jueus que residiren a Valls, des de la segona meitat del segle XIII fins a l'expulsió, basat en documentació notarial i municipal conservada als arxius de Tarragona i Valls. També inclou referències a jueus d'altres localitats com Vallmoll, l'Aleixar, Falset, Sarral etc. La narració és prolixa i repetitiva, amb digressions extemporànies i dades errònies. En apèndix dóna llistes de jueus, per localitats (pàg. 361-446) i bibliografia (pàg. 447-464). **Fotografies** de documents (30), de paisatges urbans (17), de pintures (5), d'objectes (3) i inscripcions (3), més 4 plans.

- 981-01 SAMUEL S. KOTTEK: *Joseph ben Meir ibn Zabara of Barcelona (1140?-?)*. (*His place in the History of Medicine*). — «XXVII Congreso Internacional de Historia de la Medicina. 31 agosto-6 septiembre 1980. Actas», Barcelona 1981, pàg. 181-187.
- Enumera les seves obres conegudes, i extreu les referències a temes de medicina incloses en la seva principal (la que Ignasi González Llubera traduí al català amb el títol de *Llibre d'Ensenyaments Delectables*).
- 981-02 JOSHUA O. LEIBOWITZ: *Jewish Translators of Medical Works in the Middle Ages*. — «XXVII Congreso Internacional de Historia de la Medicina. 31 agosto-6 septiembre 1980. Actas», Barcelona 1981, pàg. 276-280.
- Generalitats i vulgaritats sobre els traductors i les traduccions, en general, i de llibres de medicina en particular, limitant-se únicament als jueus.
- 981-03 LLUÍS G. CONSTANTS: *Banyoles*. — Banyoles 1981. — XXIII + 302 pàg.
- Reedició, amb una presentació en català i una nova portada, del llibre publicat l'any 1951.
- 981-04 JAUME RIERA I SANS: *Les obres catalanes de Mossé Natan (Segle XIV)*. — «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes» 3, Abadia de Montserrat 1981, pàg. 95-105.
- Demuestra documentalment l'existència de dues breus composicions moralitzants en català de Mossé Natan, jueu de Tàrrega, avui perdudes. Desfà els embulls bibliogràfics moderns i transcriu els fragments coneguts de la versió castellana medieval d'una de tals composicions.
- 981-05 GABRIEL SECALL I GÜELL: *Els jueus de Sarral*. — Dins *Miscel·lània Sarralenc*. — Sarral 1981, pàg. 71-78.
- Dóna unes poques notícies desordenades sobre mitja dotzena de jueus de Sarral, dels segles XIII i XIV (que després incorporaria al seu llibre publicat el 1983). La resta de l'article són comentaris marginals de molt escassa utilitat.
- 981-06 GABRIEL SECALL I GÜELL: *Breus consideracions sobre els jueus d'Alcover*. — «Centre d'Estudis Alcoverencs. Butlletí de Divulgació» 15, Alcover 1981, pàg. 12-15.
- Avanç del capítol que dedicaria als jueus d'Alcover al seu llibre publicat l'any 1983. Alguns paràgrafs no fan referència a jueus, les notícies sobre els quals es contrauen al segle XIV i procedeixen exclusivament de l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona. Dóna la fotografia d'un document llatí de 1379 i en transcriu dos més en nota.
- 981-07 GABRIEL SECALL I GÜELL: *Notícia històrica de les jueries medievals de la Conca de Barberà (Segles XIII-XV)*. — «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de Treballs» 3, Montblanc 1981, pàg. 203-223.
- Recull notícies disperses sobre jueus a Conesa, Forès, l'Espluga de Francolí i Sarral, que són molt poques, i a Montblanc, que són gairebé totes ja conegudes. La documentació inèdita procedeix especialment de l'Arxiu

Arxidiocesa de Tarragona. Hi ha 2 fotografies de paisatges urbans, i de dos documents del segle XIV, més un croquis urbà. (Gairebé tot el material, en redacció parcialment idèntica, quedaria integrat al llibre del mateix autor, publicat el 1983, pàg. 251-273).

- 981-08 FERNANDO DÍAZ ESTEBAN; AMADEO SOBERANAS LLEÓ: *Fragmento de rollo litúrgico del Pentateuco en Barcelona*. — «Anuario de Filología» 7, Barcelona 1981, pàg. 221-235.

Descripció d'un petit fragment d'un *Sefer Torah* conservat a la Biblioteca de Catalunya, procedent, sembla, de Santa Coloma de Queralt. En donen un calc en tres fulls, i hi fan diverses consideracions erudites.

- 981-09 MANUEL GRAU MONSERRAT: *Familias judías de Besalú (Siglos XIII-XV). II. Los Monells (1300-1381)*. — «Anuario de Filología» 7, Barcelona 1981, pàg. 285-307.

Exposa notícies documentals d'alguns jueus de Besalú que tenien el cognom «de Monells». Les 16 pàgines darreres són dedicades a la publicació dels referits documents, de l'Arxiu Notarial d'Olot, en transcripció molt deficient. Els quadres genealògics de les pàg. 290 i 291 han quedat intel·ligibles. En contra del que diu el primer títol, no hi ha cap referència al segle XV.

- 981-10 JOAN BESTARD: *Els xuetes de Mallorca*. — «L'Avenç» 42, Barcelona 1981, pàg. 19-21.

Presentació i interpretació del fenomen social de la marginació històrica dels xuetes.

- 981-11 DOLORS BRAMON: *Contra moros i jueus. Formació i estratègia d'unes discriminacions al País Valencià*. — València 1981. — 211 pàg.

Assaig d'interpretació històrica i social, escrit amb informació seriosa i en estil àgil. Limitant-se al regne de València, descriu i analitza per separat, però relacionant-les, les discriminacions a què foren sotmesos els jueus, els conversos jueus, els sarraïns i els moriscos, per part de la societat cristiana dominant. Hi ha referències oportunes a peu de pàgina i bibliografia sumària al final, més 8 làmines de retaules i pintures. Sense índexs.

- 981-12 JOSÉ HINOJOSA MONTALVO: *La comunidad hebrea en Valencia: del esplendor a la nada (1377-1391)*. — «Saitabi» 31, València 1981, pàg. 47-72.

Intenta descriure el procés històric indicat al títol, sense aconseguir-ho. No sap sintetitzar els treballs ja publicats ni encaixar-hi les poques dades noves que hi aporta, de molt poca entitat, tretes dels arxius de la capital. Diu que té recollit un fitxer onomàstic dels jueus valencians.

- 981-13 ROBERT I. BURNS: *Jaume I i els valencians del segle XIII*. — València 1981. — XI + 348 pàg. — Pàg. 147-236: «Jaume Primer i els jueus».

Exposa minuciosament diverses particularitats i fets diversos de jueus, tot comentant alguns documents que l'autor va reunir sobre el primer segle de la conquesta cristiana de València. Dedicava les primeres pàgines a un repàs crític de la bibliografia sobre els jueus del Regne, i no s'està de retreure

deficiències interpretatives dels seus predecessors (quan ell mateix sembla ignorar la datació pels anys de l'Encarnació, confon el cens amb el lloguer (pàg. 205), els bancs de seure amb la taula de canvi (181), el *vet* amb l'*albedí* (185) i no entén mots hebreus tan corrents com *alatma* (215), *nidui gamur* (212) i *tacana* (215). En apèndix publica 25 documents inèdits, trets de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Índex onomàstic general.

- 982-01 JAUME RIERA I SANS: *Estrangers participants als avalots contra les jueuries de la Corona d'Aragó el 1391*. — «Anuario de Estudios Medievales» 10, Barcelona 1980 [1982], pàg. 577-583.

Exposa breument la successió dels famosos avalots, i en destaca els castellans, portuguesos, genovesos etc. que, singularment o col·lectivament, s'hi trobaren implicats.

- 982-02 JAUME MARQUÈS I CASANOVAS: *Sobre la sinagoga de Castelló d'Empúries*. — «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos» 15, Figueres 1981-1982, pàg. 269-286.

Transcriu i tradueix al català un document conservat a l'Arxiu Diocesà de Girona, de l'any 1415. És l'informe fet per tres preveres sobre la mencionada sinagoga, declarant que no s'adequava a les normes que acabava de publicar Benet XIII i, per tant, que convenia clausurar-la. Comenta el document (sense referir-se a d'altres ja coneguts sobre la mateixa sinagoga), i la situa sobre un croquis urbà.

- 982-03 MARIA-M. SANMARTÍ ROSET: *L'expulsió dels jueus de Cervera segons el llibre del «Manifest» de l'any 1490*. — «Universitas Tarraconensis» 4, Tarragona 1981-1982, pàg. 87-93.

Fa la llista, que creu incompleta, dels jueus que apareixen en tal llibre, amb el valor estimatiu dels seus béns immobles. Compara noms i dades amb els que ha trobat al llibre del Manifest de 1500, i en conclou, sense proves, que l'any 1492 els béns dels jueus foren confiscats i expropiats (sense advertir, ni tan sols, que els dos mots tenen un significat jurídic ben distint).

- 982-04 MANUEL GRAU I MONSERRAT: *El fossar dels jueus. (Besalú, segle XIV)*. — «Annals. Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca» 1980-1981, Olot 1982, pàg. 111-124.

Exposa cinc documents, de l'Arxiu Notarial d'Olot, que demostren l'existència d'un Montjuïc o cementiri jueu als afores de Besalú, a la segona meitat del segle XIV. Dóna dos croquis per intentar situar-lo. En apèndix publica dos dels predits documents (més un que no hi té res a veure).

- 982-05 MANUEL GRAU MONSERRAT: *Els jueus a Bàscara (Girona)*. — «Anuario de Filología» 8, Barcelona 1982, pàg. 157-169.

Exposa unes poques notícies sobre tres jueus que ocasionalment residiren a Bàscara a la primera meitat del segle XIV i, a continuació, notícies sobre cristians de Bàscara relacionats amb jueus de Besalú. Totes són tretes de documents de l'Arxiu Notarial d'Olot, dels quals quatre són publicats en apèndix. Hi ha també quatre quadres genealògics no documentats i un mapa.

- 982-06 JOSEP RIBERA I FLORIT: *La polèmica contra Maimònides reflectida en la poesia de Meshul-lam ben Shelomo de Piera*. — «Anuario de Filología» 8, Barcelona 1982, pàg. 177-188.

Després d'uns breus paràgrafs sobre el desenvolupament de la polèmica maimonista, situa cap a 1232-1240 l'obra del poeta gironí que estudia. Exposa els conceptes religiosos en què insisteix, per mor de la polèmica, i tradueix al català, anotant-lo, un llarg poema.

- 982-07 ENRIC PRAT; PEP VILA: *Els orígens de la Càbala i el centre cabalístic de Girona, segons Gershom G. Sholem*. — «Revista de Girona», núm. 101, 1982, pàg. 339-349.

Resum i traducció catalana d'alguns fragments de la coneguda obra, segons l'edició francesa de 1966.

- 982-08 ENRIC CORTÈS: *Fragments de manuscrits hebreus i arameus descoberts de nou a l'Arxiu Diocesà de Girona*. — «Revista Catalana de Teologia» 7, Barcelona 1982, pàg. 1-55.

Describeix una bona quantitat de fragments de manuscrits medievals, bíblics, talmúdics i de diversa mena, en pergami i en paper, trobats a la relligadura de dos volums de l'Arxiu Diocesà de Girona. No en dona fotografies.

- 982-09 MANUEL SÁNCHEZ MARTÍNEZ: *La fiscalidad catalanoaragonesa y las aljamas de judíos en la época de Alfonso IV (1327-1336): los subsidios extraordinarios*. — «Acta historica et archaeologica mediaevalia» 3, Barcelona 1982, pàg. 93-141.

Treball exemplar que analitza en profunditat, i alhora amb rigor i claredat, el mecanisme, l'abast i les nombroses incidències dels subsidis «extraordinaris» exigits per un rei determinat de la primera meitat del segle XIV a les aljames de jueus dels seus dominis, des de les cartes de petició i els pretextos que s'hi al·leguen fins a la destinació concreta de les quantitats realment percebudes. Es basa en una àmplia documentació de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, en les seves seccions de Cancelleria i Mestre Racional. Després de l'explicació general, nou quadres minuciosament anotats ofereixen totes les dades desitjables.

- 982-10 ANGELINA GARCÍA: *Médicos judíos en la Valencia del siglo XIV*. — Dins *Estudios dedicados a Juan Peset Aleixandre*, València 1982, vol. 2 pàg. 85-96.

Menciona una dotzena de metges jueus de València i d'altres llocs, sense referències documentals ni, a vegades, dades concretes, barrejant-ho amb consideracions desordenades i incongruents que no tenen res a veure amb el fil del discurs (si n'hi ha).

- 982-11 JUAN-LUIS PALOS: *El tribunal del Sant Ofici a Barcelona (Segle XVI). La lluita contra els jueus, els protestants i l'heretgia moral*. — «L'Avenç» 47, Barcelona 1982, pàg. 21-31.

Descripció breu i molt sintètica de la història externa de la famosa institució a Catalunya. Dedicava l'atenció preferent a l'època posterior a 1520, quan els conversos jueus ja havien deixat d'ésser problema.

- 982-12 RODRIGO PITA MERCÉ: *Los vestigios arqueológicos hebreos en tierras leridanas*. — «BIC— bis», núm. 1, Lleida, març 1982, pàg. 10-15.
Assenyalat a grans trets, amb escasses dades segures, la presència dels jueus a Lleida, Balaguer, Agramunt, Tàrrega, Cervera, Bellpuig, Anglesola, la Seu d'Urgell i moltes altres poblacions menors, indicant-ne restes arqueològiques, de vegades molt insegures. Sense notes. Quatre fotografies i un mapa. (Ve a ser un **resum** del seu llibre publicat el 1973, que tampoc no tenia notes i també era ple de suposicions).
- 982-13 RODRIGO PITA MERCÉ: *Los últimos años de existencia de la aljama hebrea de Lérida (1490-1492)*. — «Ilerda» 43, Lleida 1982, pàg. 445-455.
Indica poblacions de l'àrea lleidatana on creu que consta l'existència de jueus fins a 1492. A continuació comenta els noms de jueus de Lleida que apareixen en un fogatge de 1491 i una nota cronística sobre l'exili de 1492.
- 982-14 RODRIG PITA I MERCÉ: *Els jueus medievals*. — «Sió», núm. 222, Agramunt, agost 1982, pàg. 10-11.
Recull i comenta les escasses dades conegudes sobre els jueus d'Agramunt barrejant-hi moltes suposicions sense base documental o basades en interpretacions equivocades. Sense notes. Una fotografia d'un carrer.
- 982-15 PERE BALANÀ ABADIA: *Un jueu de Tortosa (Segle X^e) informador dels geògrafs àrabs medievals*. — «Quaderns d'Història Tarraconense» 3, Tarragona 1982, pàg. 9-28.
Fa un repàs de les obres àrabs que confessen préstecs literaris rebuts d'Ibrahim ibn Yaqub al-Israilí, jueu de Tortosa. En apèndix en publica fragments.
- 982-16 JAUME RIERA I SANS: *Antroponímia jueva mallorquina (Segles XIII-XV)*. — «Societat d'Onomàstica. Butlletí interior» 10, Barcelona, 1982, pàg. 58-65.
Partint d'un fitxer personal de noms de jueus dels territoris de la Corona d'Aragó, presenta una llista de freqüències que permet comparar l'**onomàstica** jueva masculina de Mallorca dels segles XIII-XV amb la de Catalunya i València dels segles XIV i XV, i amb la de Saragossa del segle XV. Fa comentaris sobre el grau respectiu de romanització i arabització.
- 982-17 RAMON ROSSELLÓ VAQUER; ANTONI LÓPEZ PONS: *Història de Campanet*. — Mallorca 1982. — 221 pàgs. — Pàg. 62-64: «Els jueus».
Enumeren unes quantes dades documentals, de l'Arxiu del Regne de Mallorca, sobre coses i **gent** de Campanet relacionats amb jueus de Mallorca i Inca. No parlen de jueus de Campanet.
- 982-18 FRANCESC RIERA MONTSERRAT: *Algunes notícies inèdites sobre la qüestió xueta en el segle XVIII*. — «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana» 39, Palma de Mallorca 1982, pàg. 183-199.
Basant-se en documentació dels arxius locals, explica la mobilització dels gremis de Mallorca, l'any 1773 i següents, per contrarrestar les gestions

dels xuetes a la cort, que acabarien aconseguint les reials cèdules de 1782, 1785 i 1788, més algunes anècdotes coetànies.

- 982-19 GABRIEL SECALL I GÜELL: *Generalitats i notícies històriques sobre les noces dels jueus tarragonins en els segles XIII-XV*. — «Quaderns d'Història Tarraconense» 3, Tarragona 1982, pàg. 29-44.

Parla dels ritus matrimonials jueus documentats a la Bíblia, a Venècia, al Nord d'Àfrica i a d'altres llocs. També fa referència a costums nupcials dels jueus de l'arquebisbat de Tarragona i d'altres llocs, partint de documents ja coneguts, en la seva gran majoria, interpretats molt insegurament.

- 982-20 MERCEDES FERNÁNDEZ MARTORELL: *De la endogamia étnica y su ubicuidad: la comunidad judía de Barcelona*. — «Comentaris d'Antropologia Cultural» 4, Barcelona 1982, pàg. 43-48.

Descripció i anàlisi del comportament dels jueus de Barcelona, en l'actualitat, com a grup humà, especialment en l'endogàmia i la integració social.

- 982-21 JOSEP PERARNAU I ESPELT: *El «Tractatus brevis super jurisdictione Inquisitorum contra infideles fidem catholicam agitantes», de Nicolau Eimeric. Edició i estudi del text*. — «Arxiu de Textos Catalans Antics» 1, Barcelona 1982, pàg. 78-126.

Edició d'un breu tractat escolàstic, fins avui inèdit, posterior a l'any 1378, en què el famós dominicà aboca arguments d'autoritat per sostenir l'extensió de la jurisdicció papal i inquisitorial als infidels, i als jueus en particular. La introducció i les notes són plenes d'erudició i de complements informatius.

- 982-22 JAUME DE PUIG I OLIVER: *El «Tractatus de haeresi et de infidelium incredulitate et de eorum criminum iudice», de Felip Ribot, o. carm. Edició i estudi*. — «Arxiu de Textos Catalans Antics» 1, Barcelona 1982, pàg. 127-190.

Edició d'un tractat escolàstic conservat, sembla, en còpia única, a la Biblioteca de Catalunya. L'obra intenta invalidar les bases teològiques i canòniques amb què fra Nicolau Eimeric pretenia estendre la jurisdicció inquisitorial sobre els jueus, és a dir, intenta justificar que tota la jurisdicció sobre els infidels correspon a l'autoritat secular. La introducció reproduceix notícies sobre l'autor, mort l'any 1391, i sobre les seves obres, i analitza i emmarca la present en el seu context.

- 983-01 ALBERT BENET I CLARÀ: *L'origen i desaparició dels jueus de Manresa (1294-1392)*. — «Dovella. Revista d'Història i Art del Bages», any 3, núm. 10, Manresa, setembre 1983, pàg. 26-30.

Basant-se en indicis molt febles, apunta la possibilitat que el nucli jueu de Manresa es formés a la segona meitat del segle XIII, procedent del regne de València; i basant-se en el silenci documental, afirma que desaparegué poc abans de 1400.

- 983-02 PRIM BERTRAN I ROIGÉ: *Els jueus en els llibres de batlle i cort de Cervera (1354-1357)*. — «Ilerda» 44, Lleida 1983, pàg. 189-205.

Descriu dos llibres de comptes de batlles de Cervera, conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i en comenta i publica les referències a jueus, que gairebé són totes multes i bans. En dona l'índex onomàstic i dues taules estadístiques, amb referència a un altre treball que no versa directament sobre jueus.

- 983-03 RODRIGO PITA MERCÉ: *Una lista de judíos de Monzón en el año 1397.* — «Ilerda» 44, Lleida 1983, pàg. 287-303.

Transcriu i comenta, des del punt de vista onomàstic, un document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó que conté la relació nominal d'una vuitantena de jueus de Montsó.

- 983-04 BALTASAR PORCEL: *Els Xuetes.* — Barcelona 1983. — 127 pàg. («L'Escorpí», 10).

Reedició, amb lleus retocs, de l'obra publicada l'any 1969. A l'apèndix ha inclòs ara uns fragments de la famosa carta del bisbe Sever de Menorca i dos documents inquisitorials del segle XVII ja publicats.

- 983-05 *Reivindicación de los judíos mallorquines. (Documentos para su estudio, I).* Edición de LORENZO PÉREZ MARTÍNEZ. Introducción de Francisco Riera Montserrat. — Palma de Mallorca 1983. — XXXII + 357 pàg.

Edició, en part tipogràfica i en part fototípica, de 15 documents, entre 1770 i 1788, sobre la qüestió xueta. La presentació, en castellà, és un al·legat contra el racisme; la introducció, en català, situa breument els documents editats en el seu context històric. En apèndix, bibliografia específica i reproducció d'un treball de Julián Paz publicat l'any 1907. Sense índexs.

- 983-06 JOSEP AMENGUAL I BATLLE: *Carta del obispo Severo.* — Dins *Geografía e Historia de Menorca*, coordinada por J. Mascaró Pasarius, vol. IV, Menorca 1983, pàg. 346-368.

Nova edició del text llatí de la famosa carta, amb traduccions paral·leles catalana i castellana. Brevíssima introducció.

- 983-07 JOSEP MASCARÓ PASARIUS: *Los judíos de Menorca en la Baja Edad Media. (El siglo XIV).* — «Revista de Menorca», any 74, Maó 1983, pàg. 241-281.

Resumeix alguns documents del segle XIV, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que parlen de jueus a Menorca, i ho barreja amb consideracions pròpies i alienes, de vegades impertinents. S'estén, sense gaire base, sobre els avalots de 1391 a Menorca i a Mallorca. S'inventa una unitat jurídica dels jueus de les Balears. Enumera topònims de Menorca i de Mallorca relacionats amb jueus, i en treu conclusions desorbitades. Parla d'algunes restes arqueològiques, relacionant-les arbitràriament amb els jueus. Inclou notes sobre els jueus de Menorca al segle XVIII, durant el domini britànic. Hi ha 14 fotografies de diversa mena, 6 de les quals no tenen res a veure amb els jueus.

- 983-08 ENRIC MOLINÉ: *La sinagoga de La Seu. S. XIV.* — «Església d'Urgell», núm. 122, La Seu d'Urgell, maig 1983, pàg. 5-6.

Comentari a dos documents de l'Arxiu Diocesà de la ciutat, que no transcriu. L'un es refereix a un altercat entre dos jueus a la sinagoga (1373); l'altre és l'aprovació episcopal de l'adaptació d'un local com a nova sinagoga (maig de 1391). Les quatre fotografies que acompanyen el text no tenen res a veure amb el tema.

- 983-09 DAVID ROMANO: *Judíos al servicio de Pedro el Grande de Aragón (1276-1285)*.— Barcelona 1983.— 274 pàg.

Treball d'investigació que exposa detalladament les activitats d'alguns jueus adscrits a la cort reial, dividint-les en dos períodes, separats per la concessió del *Privilegio General*, l'octubre de 1283. Parla de Muça de Portella com a batlle d'Aragó; d'Aron Abinafia, també com a batlle d'Aragó; de Mossé Alconstantini com a batlle de Saragossa i del regne de València; d'altres batlles locals, i d'altres jueus amb activitats més puntuals. En apèndix publica 47 documents molt destacats, trets dels registres de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Índex onomàstic.

- 983-10 JOSÉ-RAMÓN MAGDALENA NOM DE DEU: *La aljama judía de Segorbe en un «responsum» de Rabí Ishaq bar Seset Perfet*.— «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura» 59, Castelló de la Plana 1983, pàg. 385-393.

Després de recollir algunes poques notícies ja conegudes sobre els jueus de Sogorb, transcriu i tradueix al castellà una part d'un responsum del famós rabí català, sense data, que discuteix la validesa d'un *herem* comunitari.

- 983-11 JOSÉ HINOJOSA MONTALVO: *Solidaridad judía ante la expulsión: contratos de embarque (Valencia 1492)*.— «Saitabi» 33, València 1983, pàg. 105-124.

Comenta documents notarials conservats a l'Arxiu del Regne de València i a l'Arxiu Municipal d'Alcoi, que parlen de procuracions, vendes i contractes de nòlit fets per jueus dels regnes d'Aragó i de València els dies abans de l'expulsió, a Morvedre i a València. S'estén sobre els contractes de nòlit, molt rics d'informació de dades humanes, dels quals en publica un en apèndix (sense dir que ja havia estat publicat per Simó l'any 1973, en una transcripció tan deficient com la seva). Un mapa incomplet.

- 983-12 ENRIC CORTÈS: *Una làpida epigràfica jueva descoberta a Bordils*.— «Associació Bíblica de Catalunya. Butlletí» 24, Barcelona 1983, pàg. 14-18.

Descriu, transcriu, tradueix i dona la fotografia de l'epitafi, sense data, d'un tal Rabí Hanania, procedent, sembla, del Montjuïc de Girona. Exposa breument el significat històric de les esteles funeràries jueves.

- 983-13 E. CORTÈS: *Un curiós fragment hebreu de l'Arxiu Històric «Fidel Fita» d'Arenys de Mar*.— «Estudis Franciscans» 84, Barcelona 1983, pàg. 215-217.

Comenta breument una petita cèdula notarial en hebreu, autògrafa de Mossé Cabrit, datable cap a 1340. En dona la transcripció i la traducció, però no la fotografia.

- 983-14 ENRIC CORTÈS I MINGUELLA: *Una poesia cabalística desconeguda i uns fragments d'Ibn Guiat procedents de l'Arxiu Diocesà de Girona*.— «Arxiu de Textos Catalans Antics» 2, Barcelona 1983, pàg. 7-21.

Descriu i transcriu dos fragments poètics litúrgics en hebreu, i els tradueix fent un gran esforç d'interpretació, donat l'estat mutilat i esvaït del text. No en dóna fotografies.

- 983-15 GABRIEL SECALL I GÜELL: *La comunitat hebrea de Santa Coloma de Queralt (1347-1350). Aportació històrica.* — «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà Aplec de Treballs» 5, Montblanc 1983, pàg. 191-215.

Extreu dades sobre jueus contingudes a quatre manuals notariais conservats a l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona, i les comenta en diversos apartats sobre oficis, contractes, metges etc. Presenta quadres amb relacions de pobles on s'estenia l'acció dels jueus de la vila, i una llista onomàstica, pensant sobretot en la demografia i en la incidència de la Pesta. Per falta de competència, no comenta documents importants, com el que assenyala a la nota 6; no explica els mots hebreus que de vegades apareixen, i confon Manresa amb Menorca. Dóna la fotografia de dos paisatges urbans i d'un document.

- 983-16 GABRIEL SECALL I GÜELL: *Les jueries medievals tarragonines.* — Valls 1983. — 619 pàg.

Exposició de dades històriques sobre els jueus que residiren a les localitats de l'actual demarcació provincial de Tarragona, amb aportacions documentals tretes dels arxius de Tarragona. Dóna llistes de jueus, per localitats (pàg. 350-399) i dedica capítols especials a qüestions matrimonials, sinagogues, metges, Inquisició i expulsió. En apèndix transcriu 48 documents (pàg. 539-583), més llistes de jueus, també per localitats (pàg. 585-613), i bibliografia (pàg. 615-619). Fotografies de paisatges urbans (32), de documents (27), d'inscripcions (14), d'objectes (7) i pintures (7), i 14 plànols.

- 984-01 ISABEL COMPANYS FARRERONS; NÚRIA MONTARDIT BOFARULL: *Les minories ètniques i llur representació a l'art medieval tarragoní.* — «Universitas Tarraconensis» 6, 1983-1984, pàg. 53-69.

Fan una exposició molt elemental, plena de tòpics, sobre la història dels jueus a les nostres terres. Després, descriuen alguns retaules medievals on apareixen jueus, moros i negres. Dues fotografies.

- 984-02 MONTSERRAT DEL POZO I FERRER: *Algunes dades sobre Ramon Vidal de Besalú.* — «Revista de Girona», núm. 109, 1984, pàg. 277-285.

Fa una exposició divulgativa de la personalitat i l'obra del poeta del segle XIII. No es decideix personalment a declarar-lo jueu, però es complau a reproduir les frases dels qui ho han afirmat, i fa un esforç inútil per trobar indicis fantasiosos que, segons ella, confirmen aquesta opinió infundada. Com si fos un indicati més, parla extensament del pretès bany ritual jueu descobert a la vila l'any 1964, del qual aporta bibliografia, un croquis i una fotografia.

- 984-03 JAUME MARQUÈS I CASANOVAS: *Casals de Girona (IV).* — Girona 1984. — 351 pàg.

Descripció i estudi documentat de la topografia històrica dels solars urbans o casals de Girona, que en aquest volum comprèn el recinte del call jueu dels segles XIII-XV. Aporta dades històriques sobre jueus, sobre algunes sinagogues, i parla extensament de la darrera sinagoga i dels seus locals annexos (pàg. 107-125). Fotografies i croquis.

- 984-04 RAMON CORBELLA I LLOBET: *L'aljama de jueus de Vic.*— Pròleg d'Imma Ollich i Castanyer.— Vic 1984.— XIX + 215 + XI pàg.
- Reedició facsímil de l'obra publicada l'any 1909. El pròleg d'ara fa una semblança de l'autor i assenjala perspectives d'estudis ulteriors. Al final s'hi ha afegit la transcripció de deu documents més, extrets de la Cúria Fumada, tots ells del darrer terç del segle XIII.
- 984-05 RAMON ROSSELLÓ VAQUER: *Notes per a la història de la Inquisició a Mallorca.* (*Primeres actuacions del Sant Ofici*).— «Estudis Baleàrics» 15, Palma de Mallorca 1984, pàg. 69-85.
- Extreu notícies de confiscacions de béns, condemncions de conversos mallorquins i salaris del personal al servei de la Inquisició, entre 1489 i 1515, dels llibres de comptes conservats a l'Arxiu del Regne de València. També n'extreu de la procuració reial i de la documentació municipal conservada a l'Arxiu del Regne de Mallorca, entre 1490 i 1517, i altres notícies sobre Inquisidors dels segles XVI i XVII, de l'Arxiu Capitular de Mallorca. Seguint el seu costum, l'autor fa veure que ell és el primer a examinar la documentació i no cita estudis precedents.
- 984-06 P. DE MONTANER: *Relaciones entre la nobleza comerciante mallorquina y los chuetas en vísperas de la Guerra de Sucesión.*— «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana» 40, Palma de Mallorca 1984, pàg. 255-271.
- Analitza un llibre de comptes d'una societat mercantil formada per un noble i un xueta (1695-1700), d'un arxiu particular de Palma, i les connexions polítiques del conjunt de relacions que s'hi demostren.
- 984-07 GABRIEL LLOMPART; JAUME RIERA I SANS: *Jafudà Cresques i Samuel Corcós. Més documents sobre els jueus pintors de cartes de navegar (Mallorca, segle XIV).*— «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana» 40, Palma de Mallorca 1984, pàg. 341-350.
- Publiquen i comenten dos documents notariais de l'any 1390: un que mostra diversos enllaços familiars de Jafudà Cresques, fins ara no coneguts, i un altre que demostra definitivament la naturalesa exacta del seu ofici: la il·luminació de brúixoles i de cartes de navegar.
- 984-08 JORDI VENTURA: *Conversos, Inquisició i Cultura al País Valencià.*— «Estudis Universitaris Catalans» 26, Barcelona 1984, pàg. 347-372. («Estudis de Llengua i Literatura Catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari», IV).
- Exposa més arguments sobre la incidència negativa de la Inquisició, en l'aspecte cultural, tesi ja exposada en treballs anteriors, i polemilitza agraument amb els autors que n'han contradit alguns punts, especialment amb Ricardo García Cárcel.
- 984-09 JOSEP-MARIA SEGARRA I MALLA: *Història de Tàrrega, amb els seus costums i tradicions.*— Vol. I, Segles XI-XVI.— Tàrrega 1984.— XVI + 462 pàg.

Dedica als jueus de la vila uns apartats específics a les pàg. 58-60, 159-169, 277-280 i 407-408. Hi comenta discretament diversos documents ja coneguts.

- 984-10 RODERIC PITA MERCÈ: *Cognoms de jueus del call de Lleida en llur fase final. 1491-1492.* — «Societat d'Onomàstica. Butlletí interior» 15, Barcelona, març 1984, pàg. 5-11.

Comenta 25 cognoms o apel·latius de jueus que apareixen en un fogatge dreçat a Lleida l'any 1491, publicat per Prim Bertran l'any 1980. (Alguns noms no han estat ben transcrits, i les etimologies i significats sovint no són correctes).

- 984-11 ENRIC CORTÈS: *Fragments de manuscrits hebreus i arameus descoberts de nou a l'Arxiu Diocesà de Girona. II.* — «Revista Catalana de Teologia» 9, Barcelona 1984, pàg. 83-111.

Describeix una altra tongada de fragments de manuscrits, amb les mateixes característiques, alguns dels quals enllacen amb els anteriors. Tampoc no en dóna fotografies.

- 984-12 ENRIC CORTÈS: *A propòsit d'un manuscrit fragmentari hebraico-arameu de l'Arxiu Diocesà de Vic.* — «Associació Bíblica de Catalunya. Butlletí» 25-26, Barcelona 1984, pàg. 10-15.

Describeix, transcriu, tradueix i dóna la fotografia d'un fragment de *ketubà*, sense data. En comenta el significat d'algunes expressions jurídiques.

- 984-13 MADELEINE TARADACH: *Orígens de la Càbala.* — «Associació Bíblica de Catalunya. Butlletí» 25-26, Barcelona 1984, pàg. 16-24.

Presenta la figura del prof. Gershom Scholem, mort el 1982, i a partir dels seus treballs i d'altres intenta exposar succintament la naturalesa i els orígens dels corrents cabalístics, així com els principals autors jueus catalans que s'hi adscriuiren durant el segle XIII.

- 984-14 JAUME SOBREQUÉS I CALLICÓ; MANUEL ROVIRA I SOLÀ: *Préstecs jueus a la ciutat de Barcelona en el segle XIII (1274-1294).* — Dins *Miquel Coll i Alentorn. Miscel·lània d'homenatge en el seu vuitantè aniversari*, Barcelona 1984, pàg. 271-289.

Publiquen el resum de dotze pergamins de l'Arxiu Municipal de Barcelona, que documenten préstecs de jueus a la Ciutat. Els situen en el seu context històric i en comenten el mecanisme. Alguns d'aquests pergamins tenen notes dorsals en hebreu.

- 984-15 JOAN AMADES: *Històries i llegendes de Barcelona. Passejada pels carrers de la ciutat vella.* — Barcelona, vol. I, 1984. — 839 pàg.

Recull de tradicions orals, tradicions inventades, llegendes, narracions pintoresques i dades històriques incontrolades. Les referències als jueus, molt breus i també sense valor històric, es troben especialment entre les pàg. 614 i 664, però n'hi ha més al·lusions a les pàg. 678, 680, 711, 730, 739, 849 i 859.

- 984-16 MERCEDES FERNÁNDEZ MARTORELL: *Estudio antropológico: una comunidad judía*. — Barcelona 1984. — 279 pàg.

Descripció i anàlisi dels jueus actualment residents a Barcelona, fetes amb les tècniques i el vocabulari específic de l'antropologia cultural. En apèndix hi ha el formulari de l'enquesta prèvia (pàg. 255-261), un glossari (pàg. 263-270) i bibliografia (pàg. 271-277).

- 984-17 JOSEP PERARNAU I ESPELT: *El traductor de la Disputa de Tortosa de l'hebreu al llatí*. — «Arxiu de Textos Catalans Antics» 3, Barcelona 1984, pàg. 254-255.

Transcriu una anotació d'un registre de l'Arxiu Secret del Vaticà, segons la qual es pagaren 636 sous al prevere Pedro de Buesa pel treball de traduir de l'hebreu al llatí, durant els set primers mesos de 1415, el procés per a la conversió dels jueus. (L'autor, mal documentat, identifica el procés amb la Disputa de Tortosa. En realitat es tracta del procés contra el Talmud, elaborat a Sant Mateu entre juny i novembre de 1414).

- 984-18 JOSÉ HINOJOSA MONTALVO: *Los judíos del Reino de Valencia durante el siglo XV*. — «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval» 3, 1984, pàg. 143-181.

Exposició ordenada de les dades que l'autor coneix sobre el tema, tocant breument la demografia, l'organització interna, les sinagogues, el comerç etc., en el període comprès entre els avalots de 1391 i l'expulsió.

- 984-19 JOAN PIE FAIDELLA: *Annals inèdits de la vila de La Selva del Camp de Tarragona*. — Tarragona 1984. — IX + 679 + 42 pàg.

Reedició facsímil, en un volum, de la història local publicada per capítols a la «Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa» entre 1899 i 1913. S'hi ha afegit una presentació i un índex onomàstic. El capítol sobre jueus, publicat al volum dels anys 1903-1905, ací ocupa les pàg. 254-270.

- 984-20 FRANCESC CORTIELLA I ÒDENA: *Una ciutat catalana a darreries de la Baixa Edat Mitjana: Tarragona*. — Tarragona 1984. — 460 pàg. — Pàg. 284-287: «Els jueus i els conversos».

Dóna algunes notícies de jueus tretes de l'Arxiu Municipal: autoritzacions d'indústries, carnisseria, reclosió en un call a part, metges jueus aconducats pel municipi i subvencions a conversos. Totes les referències són del segle XV.

- 984-21 GABRIEL SECALL I GÜELL: *Una nova inscripció hebraica de Falset*. — «Quaderns d'Història Tarraconense» 4, Tarragona 1984, pàg. 223-225.

Dóna la fotografia de la làpida sepulcral mutilada, trobada a Falset, corresponent a una tal Gojó, muller d'Ishaq de Tolosa. La descriu externament, però no encerta a llegir-la ni a descobrir tan sols el seu caràcter funerari.

- 984-22 GABRIEL SECALL I GÜELL: *Aspectes socio-econòmics de la comunitat jueva de Valls a través dels Liber Judeorum (1314-1329)*. — «Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp» 5, Valls 1984, pàg. 123-148.

Exposa algunes dades que es desprenen dels documents continguts als llibres mencionats, molt mutilats i fragmentaris (no pas correlatius, com sembla indicar el títol). Estableix molts quadres amb relacions de prestamistes, pobles on actuaven, llistes de jueus forasters, i nòmina completa dels locals. A part dóna algunes dades sobre famílies jueves.

- 984-23 GABRIEL SECALL I GÜELL: *Mossé Cabrit, draper filantrop de Valls i de Santa Coloma de Queralt. (Ss. XIV-XV).*— «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de Treballs» 6, Montblanc 1984, pàg. 63-95.

Dóna nombroses dades documentals del mencionat jueu, resident a Valls fins al 1391, i a Santa Coloma fins a la seva mort, el 1410. Comenta breument els inventaris de béns *post mortem* i el seu testament, pel qual fundava un hospital. En apèndix transcriu dits inventaris i testament, i onze documents més que demostren les seves activitats i relacions. Al final dóna una llista de 43 jueus i matrimonis jueus de Santa Coloma, entre 1408 i 1411.

- 984-24 GABRIEL SECALL I GÜELL: *Guia de les jueries tarragonines.*— Tarragona 1984.— 118 pàg. («Els Llibres de la Medusa» 23).

Presentació de dades històriques sobre els jueus, i guia arqueològica de restes jueves a diverses poblacions de l'actual província de Tarragona, especialment Tortosa, Falset, Reus, l'Aleixar, Valls, Alcover, Montblanc, Santa Coloma de Queralt i Tarragona. Hi ha un mapa, plànols (9), fotografies de paisatges urbans (17), d'inscripcions hebrees (10), de retaules (2), d'un segell hebreu (2), i d'un document. Bibliografia bàsica (pàg. 97-99). Adreces d'institucions culturals espanyoles relacionades amb els jueus, i de comunitats israelites actuals (pàg. 95-96). Resum del text en anglès (pàg. 101-108).

- 984-25 ANTONIO PONS: *Los judíos del Reino de Mallorca durante los siglos XIII y XIV.*— Palma de Mallorca 1984.— 2 vol.— 284 + 339 pàg.

Història escrita **sense** ordre i sense mètode, ignorant molta bibliografia anterior, si bé a voltes se n'apropia dades com si fossin inèdites. En conjunt, les aportacions de primera mà no són desdenyables. S'estén a tot el regne de Mallorca, per tant, també al Rosselló i la Cerdanya, si bé en aquest punt no innova gens. Al primer volum hi ha 5 làmines i 69 documents; i 7 làmines i 143 documents al segon. Bibliografia (pàg. 327-329 del vol. II). Sense índexs. (És reproducció fototípica dels extrems dels articles publicats a la revista «Hispania» de Madrid, els anys 1956 i 1960).

- 984-26 JOSEP MÀRIA LLOBET I PORTELLA: *Algunes notícies sobre els jueus de Tàrrrega 1303-1486.*— Lleida 1984.— 28 pàg.

Resumeix dades ja conegudes sobre els jueus de Tàrrrega i exposa diverses notícies extrems dels fons de l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera, relacionades sobretot amb préstecs; també documenta alguns metges. Un contracte singular li **permet** relacionar 54 caps de casa l'any 1375. En apèndix dóna la llista de tots els jueus mencionats al treball, amb la data corresponent, més les fotografies d'un segell i de tres paisatges urbans.

ÍNDIX D'AUTORS

- Jesús Alturo 978-22
 Joan Amades 984-15
 Josep Amengual 979-15; 983-06
 Manuel Ardit 970-03
 Antoni Bach 972-05
 Pere Balañà 982-15
 Carme Batlle 973-04
 Albert Benet 983-01
 Rafael Bernabeu 974-07
 Prim Bertran 983-02
 Joan Bestard 981-10
 Maria-Mercè Bonsfills 979-05
 Jaume Bover 979-18
 Dolors Bramon 972-10; 981-11
 Baruch Braunstein 976-05
 Robert I. Burns 981-13
 Tessa Calders 978-24; 980-12
 Francesc-Xavier Calicó 980-17
 Josep Calzada 980-06
 Jordi Casanovas 980-16
 Josep-Maria Casas 976-10
 Vicente Collado 973-11
 Isabel Companys 984-01
 Lluís G. Constans 981-03
 Ramon Corbella 984-04
 Josep-Maria Corominas 970-02;
 976-08
 Enric Cortès 982-08; 983-12, 13, 14;
 984-11, 12
 Francesc Cortiella 984-20
 Maties Delcor 977-05
 Fernando Díaz 976-03; 978-23;
 979-09; 981-08
 Josep-Maria Doñate 980-21
 Agustí Duran 972-06,07
 Eduard Feliu 976-07
 Josep Fernández 980-07
 Mercè Fernández 980-20;
 984-16
 Maria-Teresa Ferrer 974-05
 Ramon Ferrer 974-10; 980-20
 Eufemià Fort 973-07
 Pere Freixes 978-14
 María-José Fuentes 978-24
 Angelina García 982-10
 Ricardo García 975-06; 976-11
David Gonzalo 974-06; 979-07
 Francesc Grabolosa 980-08
 Ramon Grabolosa 973-05
 Manuel Grau 972-09; 977-03; 978-01,
 13; 979-03, 10; 980-05, 08, 10; 981-09;
 982-04, 05
 Mariano Gual 972-01
 Josep Hinojosa 979-12; 981-12;
 983-11; 984-18
 Samuel S. Kottek 981-01
 Frederic Lara 971-04
 Joshua O. Leibowitz 981-02
 Josep Lladonosa 972-04; 974-08;
 980-15
 Josep-Maria Llobet 979-11; 984-26
 Gabriel Llompарт 975-03; 978-07;
 980-02; 984-07
 Antoni López 982-17
 Josep-Maria Madurell 975-05
 Josep-Ramon Magdalena 976-04;
 977-06, 07; 978-16, 17, 18, 25;
 980-11, 14; 983-10
 Lluís Marcó 977-01
 Jaume Marquès 970-02; 975-04;
 976-08; 979-04; 980-04; 982-02;
 984-03
 Josep-Maria Marquès 971-03; 980-18
 Joan Mas 979-16
 Josep Mascaró 978-04; 983-07
 Josep Massot 976-05
 Enric Mirambell 978-12
 Ramon Miravall 973-06
 Maria-Isabel Miró 979-05
 Enric Moliné 983-08
 Pere de Montaner 975-01; 984-06
 Núria Montardit 984-01
 Immaculada Ollich 974-01; 979-01;
 984-04
 Gregorio del Olmo 980-11
 Juan-Luis Palos 982-11
 Julián Paz 983-05
 Josep Perarnau 979-06; 982-21; 984-17
 Llorenç Pérez 974-09; 977-10; 983-05
 Oriol Pi 973-01
 Joan Pie 984-19
 Roderic Pita 973-02; 975-10; 978-15;
 979-13; 982-12, 13, 14; 983-03; 984-10
 Josep-Maria Pla 972-03
 Antoni Pons 984-25
 Baltasar Porcel 983-04
 Montserrat del Pozo 984-02
 Enric Prat 982-07

- Jaume de Puig 982-22
 Nolasc Rebull 976-09
 Josep Ribera 982-06
 Francesc Riera 973-08; 975-02;
 976-06; 978-06, 08,09; 980-03; 982-18;
 983-05
 Jaume Riera 972-02;974-02, 03, 04,
 05; 975-07, 12; 976-07; 977-08;
 978-10, 20; 979-08, 14; 980-01, 02, 13;
 981-04; 982-01, 16; 984-07
 Ramon Robres 973-11
 Josep-Maria Rodríguez 978-03
 David Romano 970-01; 977-04;
 979-02; 983-09
 Ramón Roselló 971-05; 978-11;
 979-17, 18, 19; 980-19; 982-17;
 984-05
 Manuel Rovira 984-14
 Josep Sánchez 975-11
 Manuel Sánchez 982-09
 Maria-Mercè Sanmartí 982-03
 Álvaro Santamaría 975-09; 978-02
 Gabriel Secall 980-22; 981-05, 06, 07;
 982-19; 983-15; 983-16; 984-21, 22,
 23, 24
 Josep—Maria Segarra 973-03; 984-09
 Joan Segura 971-02; 978-19
 Joaquim Segura 971-02
 Francesc Sevillano 975-08
 Joseph L. Shneidman 975-13
 Vicent L. Simó 973-09
 Amadeu-J. Soberanas 981-08
 Jaume Sobrequés 971-01; 984-14
 Santiago Sobrequés 975-14
 Narcís Soler 978-14
 Ricard Soto 978-05
 Madeleine Taradach 984-13
 Frederic Udina 978-20
 Carlos del Valle 977-02
 Jordi Ventura 973-10; 974-11; 976-01,
 02; 977-09; 978-21; 984-08
 Pep Vila 982-07